Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2020 Jana Raková

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Jana Raková

Nárůst příjmové chudoby – následná exekuce, insolvence jako sociální problém

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Jurníčková, Ph.D.

2020

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.“

Dne 4. května 2020

Poděkování

Na tomto místě děkuji Mgr. Pavlíně Jurníčkové, Ph.D. za nadhled a cenné rady při vedení mé bakalářské práce a svým kolegům, přátelům a rodině za morální podporu.

Obsah

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA 8

1.1 Příjmová nerovnost a příjmová chudoba ve společnosti 8

1.2 Druhy příjmů 11

1.3 Skupiny ohrožené příjmovou chudobou 13

2. PROCES ZADLUŽENÍ A ZPŮSOBY ŘEŠENÍ 16

2.1 Vznik dluhu 16

2.2 Poradenství pro osoby v dluhové pasti 17

2.3 Exekuce a insolvence jako důsledek předlužení 18

3. FINANČNÍ GRAMOTNOST 21

3.1 Co je finanční gramotnost 21

3.2 Finanční vzdělávání 22

4. EMPIRICKÁ ČÁST 24

4.1 Výzkumný cíl 24

4.2 Popis zvolené výzkumné strategie a techniky sběru dat 24

4.3 Způsob výběru výzkumného vzorku 25

4.4 Rizika a omezení výzkumného šetření 26

4.5 Hypotézy průzkumu 26

5. VYHODNOCENÍ VLASTNÍHO VÝZKUMU 27

6. INTRPRETACE DAT 38

Diskuse 41

Závěr 43

Seznam zdrojů 45

Dotazník 49

ÚVOD

Jako referentka nemocenských dávek na Okresní správě sociálního zabezpečení se denně setkávám s problematikou řešení příjmové chudoby. Ve své profesní práci často řeším právě problematiku exekucí a insolvencí. Protože je mi toto téma blízké, rozhodla jsem se studovat charitativní a sociální práci a mnou vybrané téma je jen logickým vyústěním mé snahy.

Bakalářská práce se primárně zaměřuje na dluhovou problematiku jedinců v aktivním ekonomickém věku. Bankovní a nebankovní sektor nabízí téměř všem lidem možnost zlepšit svoji finanční situaci. Jakkoliv se zdá taková možnost lákavá, může následně vyústit v problémy, které ovlivní život nejen samotnému dlužníkovi, ale velmi často ovlivní chod celé rodiny. Uspokojení potřeb je základním hnacím motorem každého lidského jednání, každý máme svoje sny a touhy, které si chceme plnit. Je tedy velmi snadné využít možností, které nám nabízí finanční trh. V mediích se půjčky prezentují jako prostředek ke zlepšení životního standardu, který nás nestojí nic navíc. Půjčky jsou dostupné a lákavé, umožní nám přece splnění vlastních snů. Mezi vlastní touhou po využití finančních nabídek a schopností těmto nabídkám odolat je však určité penzum znalostí, které nám umožní kriticky zhodnotit naši situaci a rozhodnout se pro vhodné řešení. Toto penzum znalostí lze označit jako finanční gramotnost. V bakalářské práci je poukazován a prakticky zkoumán nárůst příjmové chudoby jako aktuální, ožehavý problém současné společnosti. V jednotlivých kapitolách bakalářské práce jsou uvedeny současné poznatky v oblasti příjmové chudoby. Zkoumán je proces oddlužení v závislosti na míře finanční gramotnosti. Cílem bakalářské práce je poukázat na negativní vliv nárůstu příjmové chudoby. Je zde vysvětlen a zhodnocen proces exekucí a insolvencí jako oddlužovacích nástrojů. Výzkum dokazuje, že nízká úroveň finanční gramotnosti má vliv na vznik předlužení. V rámci výzkumu je hodnoceno, zda se daří dotčeným osobám v rámci procesu oddlužení pracovat s jejich finanční gramotností. V závěru bakalářská práce navrhuje, jak lze některé z těchto problémů řešit.

Použité metody deskripce, rešerše, analýza a kvantitativní výzkum.

Bakalářská práce se standardně dělí na dvě části – teoretickou a empirickou. Teoretická část obsahuje tři kapitoly a zaměřuje se na přiblížení samotné problematiky dluhů. Metoda deskripce objasňuje základní pojmy, se kterými je v celé práci operováno. První kapitola osvětlí samotný pojem příjmová chudoba a příjmová nerovnost, představí druhy příjmů a příjmové skupiny, které jsou ohroženy příjmovou chudobou. Druhá kapitola následně přiblíží původ vzniku samotných dluhů a způsobů řešení situace v procesu oddlužení. Třetí kapitola vymezuje pojem

finanční gramotnost a způsob, jakým může být finanční gramotnost rozvíjena a podporována u všech jedinců napříč celým spektrem věkových kategorií.

Výzkumná část obsahuje metodiku výzkumu, samotný výzkum, jeho analýzu, vyhodnocení a diskuzi. Pro samotný výzkum jsou použity kvantitativní metody a data. Pro tuto variantu jsem se rozhodla na základě toho, že se jedná o metodu, která mi pomůže naplnit cíl práce.

Empirická část mé bakalářské práce je věnována analýze výsledků kvantitativního výzkumného šetření, které bylo postaveno na dotazníkovém šetření. V rámci empirické části bakalářské práce jsem přiblížila důvody pro výběr svých respondentů a způsob distribuce samotných dotazníků. Vytyčila jsem výzkumný cíl své práce a stanovila hypotézy výzkumného šetření. Empirická část následně pokračuje vyhodnocením samotného dotazníkového šetření, kdy jsou odpovědi na jednotlivé otázky v dotazníku zobrazeny nejen graficky, ale samotný výsledek je okomentován. Empirická část je zakončena interpretací výsledků výzkumného šetření.

Zvyšující se zadluženost jedinců a rodin je palčivý problém, který má negativní dopad nejen na samotnou ekonomiku státu, ale zasahuje do oblasti sociální, společenské a vzdělanostní. Dluhová spirála může pohltit každého z nás, nikdo před ní není ochráněn, je proto nutné o této problematice mluvit, hledat řešení a cesty ke snižování lidí v exekuci či insolvenci.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Příjmová nerovnost a příjmová chudoba ve společnosti

Nerovnost, ať už mluvíme o nerovnosti příjmové, vzdělanostní či sociální, vždy vzbuzuje určité napětí mezi dotčenými skupinami. Dle Atkinsona (2015) je koncept rovnosti příležitostí velmi přitažlivý. Snižování nerovností je jakýsi dar budoucím generacím, jelikož jsou to právě nerovné příležitosti a možnosti, které mají negativní důsledky pro celou společnost. Nárůst nerovností má za následek nedostatek sociální soudržnosti, nárůst kriminality, zhoršení kvality zdraví a celou další řadu sociálních problémů. Keller (2010) vymezuje trojí vysvětlení příčin nárůstu nerovností ve společnosti. Jednak je to rozvoj podnikání, kdy určité skupiny zvyšují zisky svého vlastnictví na úkor svých zaměstnanců, dále je to velmi rozdílný systém odměňování mezi různými skupinami v rámci jedné organizace, posledním podstatným důvodem je dle autora rozevírání nůžek mezi ekonomicky aktivní skupinou obyvatel a těmi, kteří jsou z trhu práci vyloučeni, ať dočasně nebo trvale. Snižování nerovností a nastolení určité formy spravedlnosti je meta, ke které se snaží společnost, nejen naše, přiblížit. Jedním ze základních principů sociální politiky České republiky je princip sociální spravedlnosti (Krebs, 2015, s. 28): „sociální spravedlnost lze vymezit pravidly, podle nichž jsou ve společnosti rozdělování příjmy a bohatství a také životní příležitosti mezi jednotlivé občany.“ Právě princip sociální spravedlnosti lze považovat za klíčový, protože je to právě spravedlnost, která je určitým měřítkem sociálních vztahů ve společnosti. Každá společnost se snaží být spravedlivá ke svým obyvatelům, ačkoliv samotný pohled na to, co je nebo není spravedlivé, může být vnímán velmi subjektivně.

Příjmovou, případně ekonomickou, nerovnost lze sledovat pomocí několika indikátorů. Většina z nich je založena na porovnání procenta nejbohatších a procenta nejchudších obyvatel. Tento poměr se nazývá koeficient nerovnosti příjmů (STATISTIKA&MY [online]). Jde tedy o množství bohatství nebo příjmu mezi jednotlivci v dané společnosti. Příjmová nerovnost je v České republice poměrně stabilním jevem, z hlediska komparace jednotlivých států však patří Česká republika do skupiny zemí s rovnostářským rozdělením příjmů (Marek, 2010, s. 186-206). I přes tato pozitivní zjištění jsou mezi obyvateli České republiky skupiny, které jsou v tomto rozdělování příjmů na nízkých příčkách. Tato skutečnost je řadí mezi ohroženější jedince v mnoha oblastech. Tyto skupiny obyvatel jsou ohroženy nejen ekonomicky, ale také jejich sociální status bývá velmi často negativně poznamenán. Pro hodnocení chudoby a sociálního vyloučení je v zemích EU využíván mezinárodně srovnatelný souhrnný indikátor

„Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením“, který vyjadřuje podíl osob, které jsou ohroženy příjmovou chudobou (MPSV [online]).

Graf. č. 1 – Souhrnný indikátor ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením, Zdroj: Český statistický úřad

Hranice příjmové chudoby byla stanovena ve výši 60 % národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku[1]. Míra ohrožení příjmovou chudobou zůstává v České republice dlouhodobě stabilní, a to na úrovni 9–10 %. (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí [online]).

Strategie sociálního začleňování 2014-2020, jejímž účelem je přispět k redukci chudoby a sociálního vyloučení uvádí počty osobou ohrožených chudobou. Jsou to ty skupiny obyvatel, jejichž příjem nedosáhl v ČR hranice příjmové chudoby (téměř 115 tis. Kč v roce 2012 na

[1]Spotřební jednotka podle EU stupnice je definována následovně: první dospělý v domácnosti = 1,0; každý další dospělý v domácnosti (osoba starší 13 let) = 0,5; každé dítě (do 13 let včetně) = 0,3.

spotřební jednotku, tj. 9 680,- Kč za měsíc) činil 990 tis. Z uvedeného počtu bylo 256,6 tis. dětí do 17 let, 633,5 tis. osob ve věku 18–64 let a 100,2 tis. osob nad 65 let. Míra chudoby (z celkového počtu osob příslušné věkové kategorie) dosáhla u dětí do 17 let 13,9 %, u osob ve věku 18–64 let 9,3 % (ve věkové skupině 18–24 let 13,4 %) a u osob ve věku nad 65 let 6,0 %. Žen bylo ohroženo chudobou 10,5 %, zatímco mužů 8,7 % (MPSV [online]). Příjmová chudoba jako ekonomický a současně i sociální fenomén se tak týká různých věkových kategorií v rozličné míře. Dle statistických šetření a analýz VÚPSV jsou patrné níže uvedené závěry:

- Riziko chudoby se koncentruje ve velké míře ve stejných typech domácností (jeden dospělý s dětmi, nezaměstnané domácnosti, ekonomicky neaktivní domácnosti, rodina se třemi a více dětmi).
- Nízká míra příjmové chudoby se objevuje u pracujících v důsledku malých výdělkových nerovností v rámci střední třídy. [2]
- Česká republika má efektivní systém sociálních transferů (sociální dávky).

Snižování nerovnosti, chudoby a podpora spravedlnosti jsou důležitými makroekonomickými cíli všech vládních seskupení. Politika zaměřená na nerovnost a chudobu je ovlivněna snahou o dosáhnutí horizontální i vertikální spravedlnosti. Horizontální spravedlnost je chápána jako vodítko pro daňovou politiku, kdy fyzické osoby ve stejné finanční situaci mají být zdaněni stejnou sazbou. Vertikální spravedlnost je zaměřena na fakt, že jedinci s různou platební schopností mají být zdaněni na podkladě svých příjmů. (Economics Online [online]).

Keller (2011) upozorňuje na jakousi revoluci v sociálních rizicích, které ohrožují společnost jako celek. Počátky tzv. nových sociálních rizik vymezuje od 80. let 20. století. Jejich vznik bývá spojován s přechodem od národního průmyslového kapitalismus ke globálnímu kapitalismu finančnímu. Konkrétně tato rizika Keller (2011, s. 39-40) popisuje na následujících případech:

„V oblasti rodiny a domácnosti spočívalo staré sociální riziko například v tom, že manžel, hlava rodiny, nedokázal z jednoho platu rodinu uživit. Nové sociální riziko znamená, že domácnost se snadno ocitne na hranici chudoby i přesto, že zaměstnaní jsou oba manželé. Týká se to pochopitelně mnohem více rodin s dětmi než manželství bezdětných“.

[2]sociální třída nacházející se uprostřed sociální stratifikace společnosti

„Stará sociální rizika existovala také v rovině zadlužení. Vždy bylo přítomno nebezpečí, že domácnost se předluží, bude-li finančně negramotná a bude utrácet nad své možnosti. Nové sociální riziko spočívá v tom, že domácnosti se mohou snadno předlužit, i kdy jsou finančně gramotné. V době, kdy tlaky na zadlužování domácnosti rostou, stačí dlouhodobější ztráta práce, závažnější nemoc, anebo rozvod, aby se bilance příjmů a výdajů v domácnosti dramaticky vychýlila a ony přestaly být schopny své úvěry splácet."

Z výše uvedeného je patrné, jak se naše společnost mění a jistoty, které jsme považovali za dané či alespoň očekávatelné, jsou náhle ohroženy. Máme možnosti, které nám umožňují mnoho nového, současně s tím se však objevují rizika, která jsou pro nás doposud neznámá. Pokud nám nestačí vlastní příjmy na zajištění životního standardu, který bychom si přáli, objevuje se nabídka finančních možností, která nám to umožní. Na první pohled by se tak dalo říct, že těmito možnostmi se stírá zmiňovaná příjmová nerovnost, protože každý má náhle možnost dosáhnout na svá přání. Je to však pouze zdání, které nerovnosti nestírá, spíše rozevírá nůžky mezi těmi, kteří se zadlužují kvůli touze dosáhnout toho, co někdo jiný a těmi, kteří na svá přání dosáhnou jen na podkladě vlastních příjmů.

1.2 Druhy příjmů

Příjmová nerovnost a příjmová chudoba – koncepce, které jsem přiblížila, v předchozí kapitole zmiňuji, příjem jako zásadní pojem. Proto se v této kapitole blíže seznámíme s tím, co si pod tímto slovem máme představit. Český statistický úřad rozlišuje příjmy vážící se k domácnosti na tří základní skupiny:

Aktivní příjmy

- Příjmy, které vyžadují aktivitu jedince = mzda, zisky z podnikání, bonusy, odměny.
- Příjmy, které jsou závislé na dalších osobách = sociální dávky, dávky důchodového a nemocenského pojištění.

Pasivní příjmy

- Příjmy plynoucí z investic nebo majetku = příjmy z pronájmu, úroky z termínovaných vkladů, autorská práva, dividendy.

Nahodilé příjmy

- Příjmy nepravidelné, jednorázové, nelze s nimi počítat = výhry, dary, dědictví.

Znalost příjmů a výdajů je pro úspěšný osobní a rodinný život velmi důležitá vlastnost jedince. Zdravé finance patří mezi základní předpoklady úspěšného života. V okamžiku plánování založení rodiny je tato znalost nezbytností. Nejvýhodnější finanční bilance je, když každý měsíc dokáže rodina ušetřit nejméně 30 % svých rodinných příjmů. (Tyl, 2013). Čím vyšší příjmy máme, tím rostou i naše potřeby, chceme kvalitnější potraviny, dražší dovolenou, lepší oblečení a jiné vymoženosti, které nám skýtá konzumní společnost. Ať máme jakékoli příjmy, vždy jsou menší, než bychom potřebovali.

Graf č. 2 ukazuje na členění příjmů domácnosti. Rozhodující částí peněžních příjmů domácnosti jsou mzdy, které tvoří více než polovinu všech příjmů. Samotné mzdy však nejsou jediným zdrojem financí, ze kterého domácnosti fungují a financují svoje náklady. V grafu lze zaznamenat také sociální dávky, náhrady zaměstnanců a položka smíšený důchod, která zahrnuje příjmy z podnikatelských aktivit.

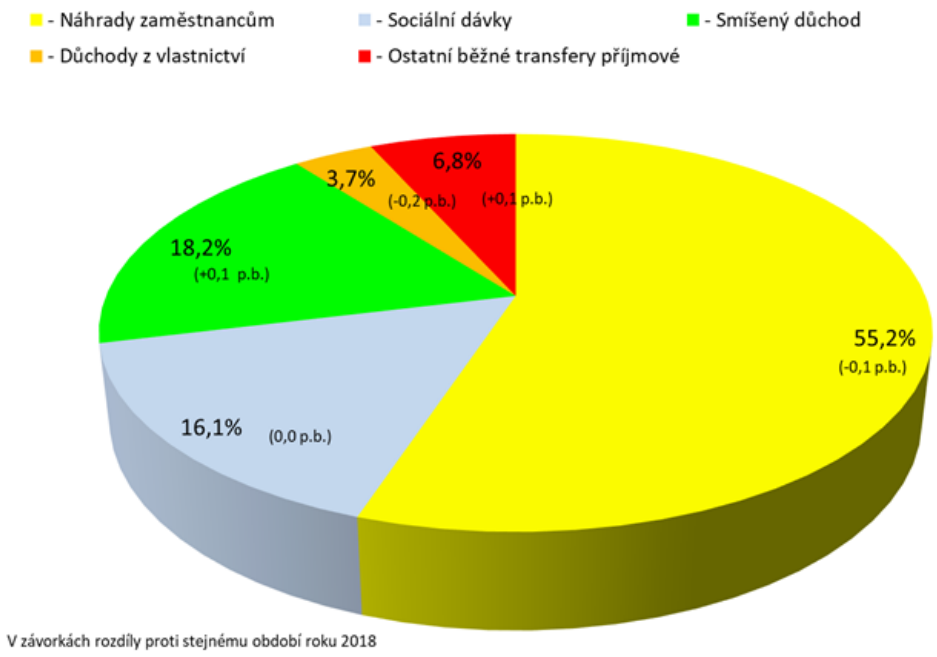

Graf č. 2: Struktura běžných příjmů sektoru domácností v 1. pololetí 2019 (v %), Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Tabulka č. 1 ukazuje celkový objem sociálních příjmů domácnosti, které jsou druhou nejvyšší složkou peněžních příjmů. Mezi sociální příjmy domácnosti se řadí dávky důchodového pojištění (starobní, invalidní a pozůstalostní důchody). Právě dávky důchodového pojištění

zahrnují nejvyšší podíl z těchto příjmů. Jako další sociální příjmy se řadí dávky státní sociální podpory, dávky nemocenského pojištění a další.

Druh příjmu	Výdaje v mil. Kč		Struktura v %		Meziroční index	
	1. pololetí 2018	1. pololetí 2019	1. pololetí 2018	1. pololetí 2019	nominální	reálný
Dávky důchodového pojištění	208 994,6	226 046,9	78,2	78,8	108,2	105,2
Dávky státní sociální podpory a dávky pěstounské péče	19 677,2	19 230,2	7,4	6,7	97,7	95,1
Dávky nemocenského pojištění	17 157,6	19 787,9	6,4	6,9	115,3	112,2
Příspěvek na péči	12 965,0	13 691,4	4,9	4,8	105,6	102,7
Podpory v nezaměstnanosti	3 968,1	4 237,6	1,5	1,5	106,3	103,4
Dávky pro osoby se zdravotním postižením	1 239,2	1 329,0	0,5	0,5	107,2	104,3
Dávky pomoci v hmotné nouzi	2 892,4	2 294,9	1,1	0,8	79,3	77,2
Sociální příjmy celkem	**266 912,1**	**286 617,9**	**100,0**	**100,0**	**107,4**	**104,5**

Tabulka č. 1: Sociální příjmy obyvatelstva, Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

1.3 Skupiny ohrožené příjmovou chudobou

V předchozích kapitolách jsem přiblížila pojem příjmová nerovnost a příjmová chudoba, vymezila jsem členění příjmů, které mají vliv na finanční stabilitu domácností. Již z těchto kapitol je patrné, že určitá skupina obyvatel je příjmovou chudobou ohrožena výrazněji než skupiny další. Sociální stratifikace ve společnosti umožňuje jedné skupině lidí využívat výhody, na které další skupiny nedosáhnou. Rozvrstvení společnosti na podkladě sociálních a ekonomických vazeb je fenomén, který je opakovaně v hledáčku především sociologů. Montoussé a Renouard (2005, s. 211) upozorňují na skutečnost, že chudoba a sociální exkluze[3] bývají velmi často spjaty: *„…chudoba se stává jedním z faktorů sociální exkluze tím, že zamezuje jedinci přístupu ke zboží a službám (bydlení, volný čas, zdraví atd.)“.*

Ze sociologického hlediska se chudoba jeví, jako sociální problém, který má svou objektivní i subjektivní stránku. Mezi objektivní koncept chudoby se řadí chudoba příjmová, zatímco

[3]proces vydělování jedinců i sociálních skupin ze společnosti. Vede k tomu, že se někteří lidé v důsledku nepříznivé sociální situace nemají možnost zapojit do běžného života společnosti a ocitají se izolovaní na jejím okraji (marginalizace) či zcela mimo ni (exkluze), čímž se kumulují další problémy jednotlivců a rozšiřují negativní jevy ve společnosti.

příkladem subjektivního konceptu chudoby je chudoba pocitová (situační). Objektivní hledisko je rozhodující pro chudobu absolutní, subjektivní hledisko je vázáno s relativní chudobou. (Gojová a kol., 2014)

V rámci výzvy Lisabonské strategie zasvětila Evropa rok 2010 boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Mezi hlavní cíle bylo zahrnuto „uznání práv občanů žijících v chudobě a jejich nároku na důstojný život, podpora aktivního přístupu veřejnosti k dané problematice, podpora celkové soudržnosti společnosti a v neposlední řadě také propojení veškerých relevantních úseků státní správy a samospráv a dalších partnerů.“ (Sociální práce, 2010)

Domácnosti či jednotlivci, kteří se pohybují na hranici příjmové chudoby, jsou tedy ohroženi nejen materiálním nedostatkem, ale také určitým sociálním stigmatem. Vytyčení těchto skupin a jejich podpora ze strany majoritní společnosti je tak často diskutovaným tématem.

V grafu č. 3 vidíme rozložení jedinců ohrožených příjmovou chudobou na podkladě jejich ekonomické aktivity. Z grafu je patrné, že nejvyšší počet jedinců je mezi nezaměstnanými, kteří jsou následně odkázáni pouze na sociální dávky. Druhou nejpočetnější, přesto poměrně nízkou, skupinou jsou starobní důchodci.

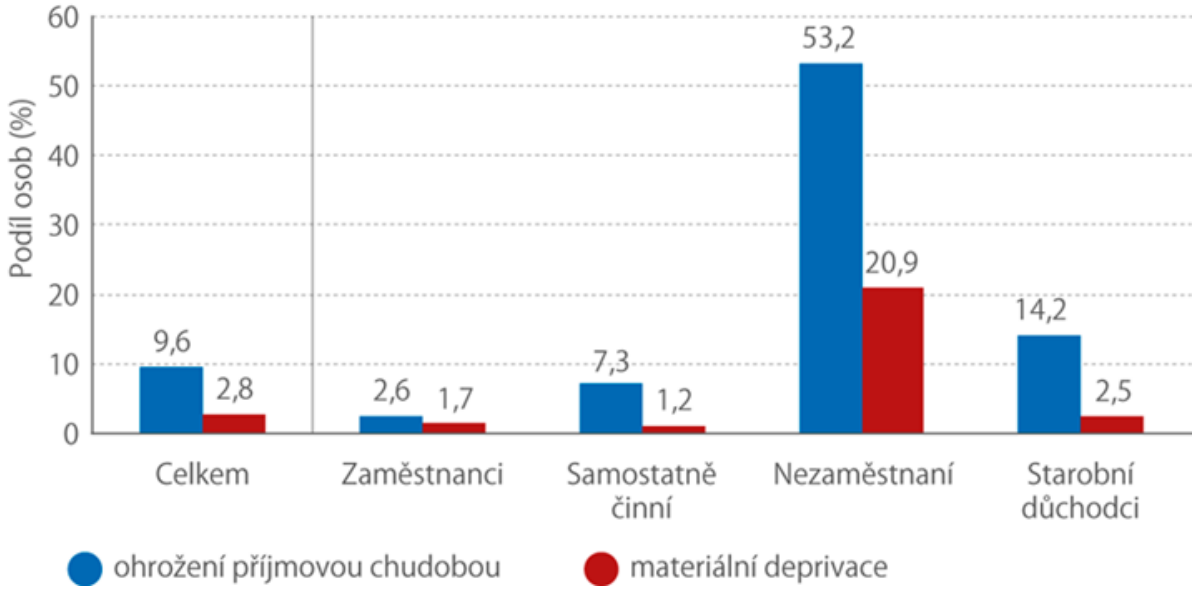

Graf č. 3: Míra ohrožení příjmovou chudobou podle převažující ekonomické aktivity (v %), Zdroj: Český statistický úřad

Předchozí graf č. 3 ukazoval ohrožení mírou chudoby na podkladě ekonomické aktivity jedinců, následující graf se zaměřuje na typy domácností, které jsou této hranici nejblíže. Nejpočetnější

skupinu tvoří domácnost tvořená jednou dospělou osobou a minimálně jedním závislým dítětem – jde tedy o matky samoživitelky/otce samoživitele. Dalšími ohroženými skupinami jsou jednotlivci – ženy a jednotlivci – starší 65 let.

V grafu č. 4 jsou zmíněny dvě hranice chudoby – nejčastěji se používá 60 % mediánu disponibilního příjmu – první hranice chudoby, v případě, že ukazatel počítáme jako 70 % mediánového disponibilního příjmu, budeme v tomto článku hovořit o druhé hranici chudoby.

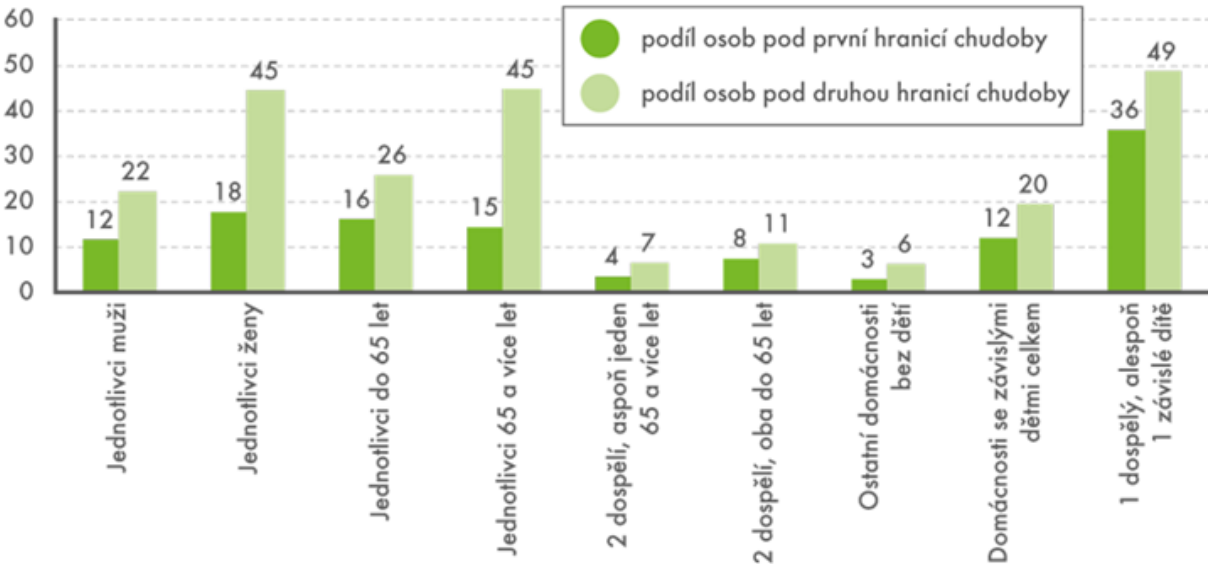

Graf č. 4: Míra ohrožení příjmovou chudobou podle typu domácnosti (v %), Zdroj: Český statistický úřad

Pokud tedy oba grafy propojíme, můžeme definovat domácnosti či jednotlivce, kteří jsou z pohledu příjmové chudoby nejvíce ohroženou skupinou – jde především o jednotlivce, kteří žijí sami, případně s vyživovaným dítětem[4]. Tyto skupiny jsou z mnoha prováděných analýz nejohroženější z hlediska příjmové chudoby, proto je nutné především na tyto skupiny zacílit naši pozornost při hledání vhodných způsobů řešení dané situace. Ani další skupiny však nelze přehlížet, jelikož každá z nich se objevuje ve vypracované analýze, byť pouze v několika procentech.

[4]Za "vyživované" se považuje především dítě, které je nezletilé (tedy do dovršení 18 let věku). Hranici lze posunout až do dovršení 26 let, jestliže se dítě "soustavně připravuje na budoucí povolání" nebo když nemůže studovat nebo pracovat kvůli nemoci, úrazu či dlouhodobě nepříznivému zdravotnímu stavu.

2. PROCES ZADLUŽENÍ A ZPŮSOBY ŘEŠENÍ

Proces zadlužení probíhá v určitém časovém sledu, který nemusí být nikterak dramatický, přesto se na jeho konci objevují mnohdy nevratné následky počátečních rozhodnutí. Příjmy, které nám neumožňují žít tak, jak bychom si představovali či jak žijí lidé kolem nás, se často stanou důvodem pro finanční transakce, které nás mohou k našim snům přiblížit. Zadlužování, kterému se tato práce věnuje, není samo o sobě patologickým jevem a nemusí nutně vést k chudobě. V současných ekonomicky silných společnostech se naopak stalo normou a jedním ze způsobů zvyšování ekonomického růstu. Problém nastává ve chvíli, kdy jedinci nebo celé skupiny obyvatel nejsou schopni své dluhy splácet a propadají se do chudoby.

2.1 Vznik dluhu

Stále se zvyšující zadlužování domácností je trend, který souvisí s životním stylem dnešní moderní doby. Rostoucí zadluženost má více příčin, mezi nejčastěji citované však dle organizace Člověk v tísni [online] patří: (1) Snadnější dostupnost peněžních prostředků od bankovních i nebankovních společností, (2) Silná marketingová politika těchto společností, (3) Růst životní úrovně, (4) Změny životního stylu a preferencí, (5) Názorová změna na zadluženost.

Teplý (2013) vyhodnotil výsledky analýzy příčin zadlužení, kterým se věnují neziskové organizace, a dospěl k názoru, že téměř polovina klientů není schopna konkrétně identifikovat specifický důvod svých finančních potíží. Jde tedy o kombinaci nedostatečných finančních rezerv a nízké schopnosti plánovat osobní či rodinný rozpočet.

Janda (2013) k příčinám zadlužování uvádí, že nejčastějším důvodem zadlužování není řešení praktických věcí, ale spíše splnění nějakého snu. Klíčovým mezníkem je tak snaha o zvýšení životní úrovně a sociálního statusu. Z výše uvedeného je zřejmé, že využití finančních nabídek nás může, mnohdy však velmi krátkodobě, přenést na žebříčku společenských vrstev do vyšších pater. O to nepříjemnější pak může následný pád být. Zadlužení jedinci se díky nedostatečné platební morálce mohou dostat do horší situace, než v jaké byli před samotným vznikem dluhu. Společnost očekává přijímání vysokých cílů, je nastavena na produktivitu a úspěch, vyzdvihuje jedince, kteří dosáhli svých snů. Chudoba již není chápána pouze jako následek subjektivních příčin na straně jednotlivce, ale také jako výsledek určité společenské reality (jež má institucionální a ekonomický rámec). (Hlavačka, Cibulka, 2013)

Objevuje se nám tak určité paradoxní nastavení přístupu k dluhové problematice. Společnost na jedné straně očekává, že se bude ekonomika rozvíjet, média nám představují půjčky jako cestu k našim snům, současně máme možnost vnímat negativní dopady zadlužování, jakými jsou exekuce či insolvence. Je tak pouze na našem uvážení, zda si začneme plnit sny bez dostatečných příjmů, případně zda si na naše sny nejprve uděláme finanční rezervu.

Příčiny zadlužení se mohou však velmi výrazně lišit v závislosti na zemi, ve které se jedinec nachází. Zatímco příčiny vzniku dluhu v České republice jsem již zmínila v předchozím odstavci, naprosto odlišné důvody se objevují v USA. Mezi nejčastější důvody zadlužení se v USA objevují dluhy odvozené z účtu na lékařské péči a školní půjčky na vzdělání, které mohou být až na 25 let, podle výše samotné půjčky a instituce, ve které daný jedinec studuje. (The Balance [online]).

Zadlužení se, ještě nemusí nutně znamenat problém, pokud je člověk schopný své závazky platit. V okamžiku, kdy toho není jedinec schopen, dostává se do předlužení. Předlužení je definováno jako situace, kdy dlužníci přestávají být schopni své závazky splácet. Předlužení má tři stupně – neschopnost splácet komerční půjčky, spotřebitelské úvěry a podobné dluhy, dále neschopnost platit za bydlení, a konečně nedostatek prostředků na jídlo a oblečení. Třetí stupeň je vzácný, ale druhý stupeň je dosti běžný. (MPSV [online])

Předlužené osoby jsou zpravidla ohroženy více problémy, mezi ty nejčastější patří: (1) nevyplatí se jim legálně pracovat, (2) jako zdroj příjmů volí nelegální práci, (3) závislost na sociálních dávkách, (4) vytlačení ohrožených osob na okraj společnosti, (5) nárůst patologických jevů jako je gamblerství a různé závislosti. (Sociální práce a sociální poradenství [online])

2.2 Poradenství pro osoby v dluhové pasti

Pokud se lidé dostanou do dluhové pasti, nebývá výjimkou, že o této skutečnosti odmítají mluvit. Snad mají pocit osobního selhání, že nezvládli tlak doby a nejsou schopni platit svoje závazky. Přitom zamlčování neschopnosti platit svoje dluhy je přímá cesta k exekuci či insolvenci. I při výpadku příjmů, ať už jsou důvody jakékoliv, je možné hledat pomoc nejen u samotného věřitele, ale také v organizacích, které se přímo na pomoc dlužníkům specializují. Síť poradenských míst rozšiřuje svoji působnost na všechna větší města, jelikož se exekuce týká

celého území České republiky. V rámci sociální práce s dlužníky je pomoc v jejich nelehké situaci primární.

Králová (2009) upozorňuje na bezplatné poradenství v rámci občanských poraden či neziskových sdružení, které se na problematiku dluhového poradenství přímo specializují. Jde ve většině případů o služby, které jsou nabízeny pod záštitou státu. Podle Teplého (2013, s. 133) hrají neziskové organizace v problematice dluhového zatížení nezastupitelnou úlohu: *„ ...poskytují většinou bezplatnou konkurenci komerčním produktům a službám.“*

Jedním z míst, kam se lidé mohou obrátit je *Poradna při finanční tísni* – jde o neziskovou, nestátní a nekomerční obecně prospěšnou společnost. Tato poradna získala akreditaci od Ministerstva spravedlnosti k poskytování služeb v oblasti oddlužení. Nachází se v několika městech v rámci České republiky a je schopná podat konkrétní informace dlužníkům i pomocí telefonické konzultace. Dluhový poradci, kteří v rámci neziskových organizací pracují, musí splňovat několik požadavků, mimo jiné jde především o tyto požadavky: (1) dostatečné a odborné vzdělání, (2) empatie, (3) znalost sociální problematiky a schopnost namotivovat zadluženého jedince do života bez dluhů. Je tak zřejmé, jak náročná a různorodá je práce dluhových poradců. Nejde totiž o „pouhé“ právní rady, ale především o dlouhodobou sociální práci s mnoha úskalími. (Sociální práce a sociální poradenství [online])

2.3 Exekuce a insolvence jako důsledek předlužení

Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů, přesně definuje osobu exekutora, jeho práva a povinnosti, způsob odměňování soudních exekutorů a informace k exekučnímu příkazu.

„Exekuce je nástroj, kterým se věřitel může domoci svého nároku, zejména peněžitého. Může ji pak provádět hned několik subjektů – soud, soudní exekutor, ale i obecní či krajský úřad nebo finanční úřad.“ (Ježek, 2013, s.11)

Množství exekucí v posledních letech mnohonásobně narůstá. Zadlužení se již netýká pouze těch nejchudších, do dluhové pasti padá stále více lidí ze střední třídy. S přibývajícími dlužníky se na trhu objevuje stále více společností, které na této situaci vydělávají. Důsledky hospodářské krize jim zaručí dostatek klientů. V České republice např. působí okolo třiceti čtyř tisíc poskytovatelů nebankovních úvěrů, mezi kterými je mnoho neseriózních společností, které

mají svůj byznys postaven daleko více na vymáhání penále z prodlení než na finančních službách jako takových. Rozhodčí řízení, extrémně vysoké úroky z prodlení, zpoplatněné upomínky, nepřehledné smluvní podmínky – to jsou jen některé ze zbraní, které používají. Na zadlužení však vydělávají i další subjekty. Mezi ně patří např. zdánlivě oddlužovací agentury, které sice slibují oddlužení, avšak v konečném důsledku dlužníkovu situaci ještě zhorší. (Člověk v tísni [online])

Podle analýz je dnes nějakých 200–300 tisíc lidí v exekucích vytlačováno na černý trh práce. Nebo pracuje za sníženou mzdu a vedle toho dostává peníze na ruku. Výpadky na daních a ociálním a zdravotním pojištění se odhadují až na 10 miliard korun ročně. (Prokop, 2020)

Vlastní průběh exekuce probíhá dle platného legislativního rámce, který je jasně definován a obsahuje jednotlivé kroky exekučního výkonu.

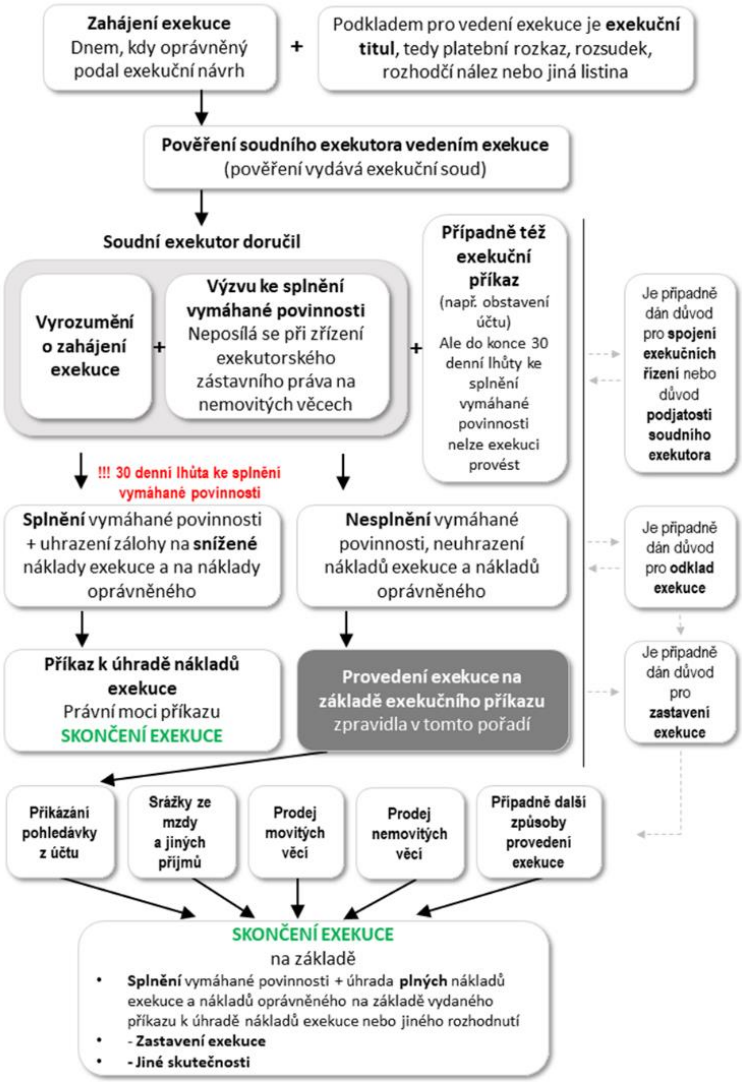

Obrázek č. 1: Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti

Zákon č. 182/2006Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Důležitou oblastí, kterou insolvenční zákon upravuje je tzv. osobní bankrot a průběh insolvence.

Oddlužením je možné řešit dlužníkův úpadek i hrozící úpadek. Úpadek nastává v okamžiku, kdy se fyzická nebo právnická osoba dostává do ekonomických potíží. Účelem oddlužení, které je zákonem ustanovený prostředek, jak mohou dlužníci především fyzické osoby řešit situaci, kdy mají nejméně dva věřitele a nejsou schopni plnit své závazky je potřeba, aby došlo k optimálnímu řešení majetkových vztahů dlužníka k jeho věřitelům, v této věci rozhoduje soud, který určí nejvhodnější způsob řešení. Cílem insolvenčního řízení je podle právní úpravy co nejvyšší poměrné uspokojení pohledávek věřitelů. Přes důraz na prioritní práva věřitelů je potřeba respektovat také práva dlužníka. Při poctivém jednání dlužníka před insolvenčním řízením a v jeho průběhu musí být postupováno tak, aby další dlužníkovo zatížení závazky bylo, pokud možno co nejmenší. Insolvenční zákon od své účinnosti 1. ledna 2008 byl novelizován více než 35krát. Poslední novela insolvenčního zákona nabyla účinnosti 1.6.2019 a výrazně ovlivnila způsob procesu oddlužení. (Zákon č. 182/2006 Sb.)

Průběh insolvence se bude lišit v závislosti na konkrétních okolnostech případu. Insolvenční řízení však probíhá nejčastěji v těchto fázích: (1) Zahájení insolvenčního řízení podáním insolvenčního návrhu, (2) Rozhodnutí o úpadku dlužníka, (3) Rozhodnutí o způsobu řešení úpadku dlužníka, (4) Realizace zvoleného způsobu řešení úpadku dlužníka, (5) Konec insolvenčního řízení. (Obchod s dluhy [online])

Vliv exekucí a insolvencí je patrný nejen na exekuovaných jedincích, ale i na okruhu blízkých lidí (rodina, domácnost), které tyto exekuce či insolvence taky zasáhly. Samotný proces oddlužení je velmi náročný, nejen vzhledem k omezeným finančním prostředkům, se kterými musí domácnosti v exekuci disponovat, ale také v oblasti psychické pohody a určité životní jistoty.

3. FINANČNÍ GRAMOTNOST

V předchozích kapitolách jsem přiblížila základní pojmy, se kterými dále pracuji v rámci empirické části. I následující kapitola se bude věnovat teoretickému vymezení pojmu, který je v rámci dluhové problematiky velmi často skloňován – jde o finanční gramotnost. Samotné zadlužení a finanční gramotnost jsou dvě veličiny, které jsou vzájemně propojené, a jejich nerovnováha mívá mnohdy zcela zásadní význam pro další život zadlužených jedinců.

Finanční vzdělávání podporuje prevenci proti předlužení a směřuje ke zdravému finančnímu zajištění na stáří. Jedinec, který je finančně gramotný je schopen lépe spravovat své osobní, či rodinné rozpočty v různých životních a společenských situacích. Má větší sociální nadhled a nepodléhá rizikům zadlužování. Významně lépe se orientuje na trhu práce i v osobní ekonomice a není odkázán na okamžitou sociální pomoc. Naproti tomu jedinec bez finanční gramotnosti častěji spadá do různých forem zadlužování a je závislý na bezprostřední sociální pomoci.

3.1 Co je finanční gramotnost

„Finanční gramotnost je obecně definována jako soubor znalostí, dovedností, chování, postojů či strategií v oblasti osobních financí.“ (Teplý, 2013, s. 151) Jde tedy o znalosti, které nám umožní pragmaticky zhodnotit, zda si mohu určitý produkt či službu dovolit, případně jaká míra rizika se s tím pojí.

Finanční gramotnost jako správa osobních či rodinných financí zahrnuje tři složky (Národní ústav odborného vzdělávání [online]): (1) *Peněžní gramotnost* představuje kompetence nezbytné pro správu peněz a transakcí s nimi (účet, platební nástroje), (2) *Cenová gramotnost* představuje kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci, (3) *Rozpočtová gramotnost* představuje kompetence pro správu rozpočtu (vedení rozpočtu, správu úvěrů, investic)

Finanční gramotnost tedy neznamená pouhou schopnost nakládat s finančními prostředky, ale také umět číst ve smlouvách, rozumět pojmům z finančního sektoru, reagovat na aktuální situaci v cenových nabídkách.

Navrátilová (2016) upozorňuje na skutečnost, že by si lidé měli vést podrobný rozpočet svých příjmů a výdajů, jedině tak zjistí, zda je domácnost v přebytku či deficitu, který má zásadní vliv

na případné zadlužování. V případně deficitní domácnosti je další zadlužování pomalou cestou k dalším problémům a dluhové pasti. Pokud však domácnost nebude mít přehled o svém hospodaření, jen velmi těžce dokáže určit, zda si mohou případnou půjčku „dovolit“. Jistým problémem je dle autorky skutečnost, že půjčky deficitní domácnosti mohou být i přes špatnou finanční situaci schváleny, především v nebankovním sektoru. Právě zde nastupují znalosti, případně neznalosti v oblasti finanční gramotnosti.

Česká bankovní asociace každoročně měří tzv. *index finanční gramotnosti*, který hodnotí znalosti občanů v oblasti financí. Pouze 15 % respondentů přiznává, že je schopná spravovat svoje finance bez pomoci odborníků, jedná se většinou o vysokoškoláky a lidi ve věku 50-64 let. Na druhé straně až 10 % obyvatel si s financemi neví rady vůbec a je jim neznámá většina pojmů z finanční oblasti. Radu nejčastěji hledají lidé u svých bankovních společností nebo na internetu, kde však uvádí určitou nesrozumitelnost s odbornými výrazy. (Česká bankovní asociace [online])

3.2 Finanční vzdělávání

Rozvoj finanční gramotnosti je v současné době jedna z prioritních úkolů nejen ve školství, ale také v rámci celé společnosti. V žádném věkovém období není pozdě začít s finančním vzděláváním. Vzhledem k důsledkům nedostatečných znalostí ve finanční oblasti a rostoucí zadlužeností občanů a domácností České republiky, je finanční vzdělávání nezbytné.

Národní strategie finančního vzdělávání (Ministerstvo financí [online]) zaměřená na posílení a rozvoj finanční gramotnost občanů České republiky vymezuje prioritní úkoly v této oblasti. Strategie navazuje na řadu koncepčních kroků doporučených mezinárodními organizacemi jako je OECD[5] nebo EU[6].

OECD zahájilo v roce 2002 komplexní projekt na rozvoj finanční gramotnosti INFE[7], který je zaměřený na shromažďování vzájemně porovnatelných údajů ze zemí OECD, sdílení postupů pro rozvoj finanční gramotnosti a podpora monitorování osvědčených postupů (OECD [online]).

[5]Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

[6] Evropská unie

[7] Mezinárodní síť pro finanční vzdělávání

Prioritní oblasti pro budoucnost jsou ve výše uvedené Strategii vymezeny následovně: (1) aktivní a odpovědná účast na finančním trhu, (2) prevence proti předlužení, (3) zajištění na stáří. Z úkolů, které byly v rámci zvyšování finanční gramotnosti stanoveny, lze vyvodit, že jde nejen o rozšíření znalostí v oblasti bankovních produktů a služeb, ale také v individuálním plánování vlastních rodinných rozpočtů a zajištění finančních prostředků na ekonomicky neaktivní období života.

Samotná Strategie je rozvržena do dvou základních pilířů – vzdělávání žáků v počátečním vzdělávání v rámci základních a středních škol a dále vzdělávání všech občanů v rámci celoživotního vzdělávání. Každá ze sledovaných skupin má ve finanční oblasti jiné priority, každá musí být vedena jiným způsobem. Do projektu se tak zapojí kromě vzdělávacích institucí, také neziskové organizace, média a další zainteresované instituce. Cílem je tedy nejen rozvíjet stávající finanční gramotnost, ale především rozvíjet kritický způsob myšlení k nabízeným finančním službám a produktům.

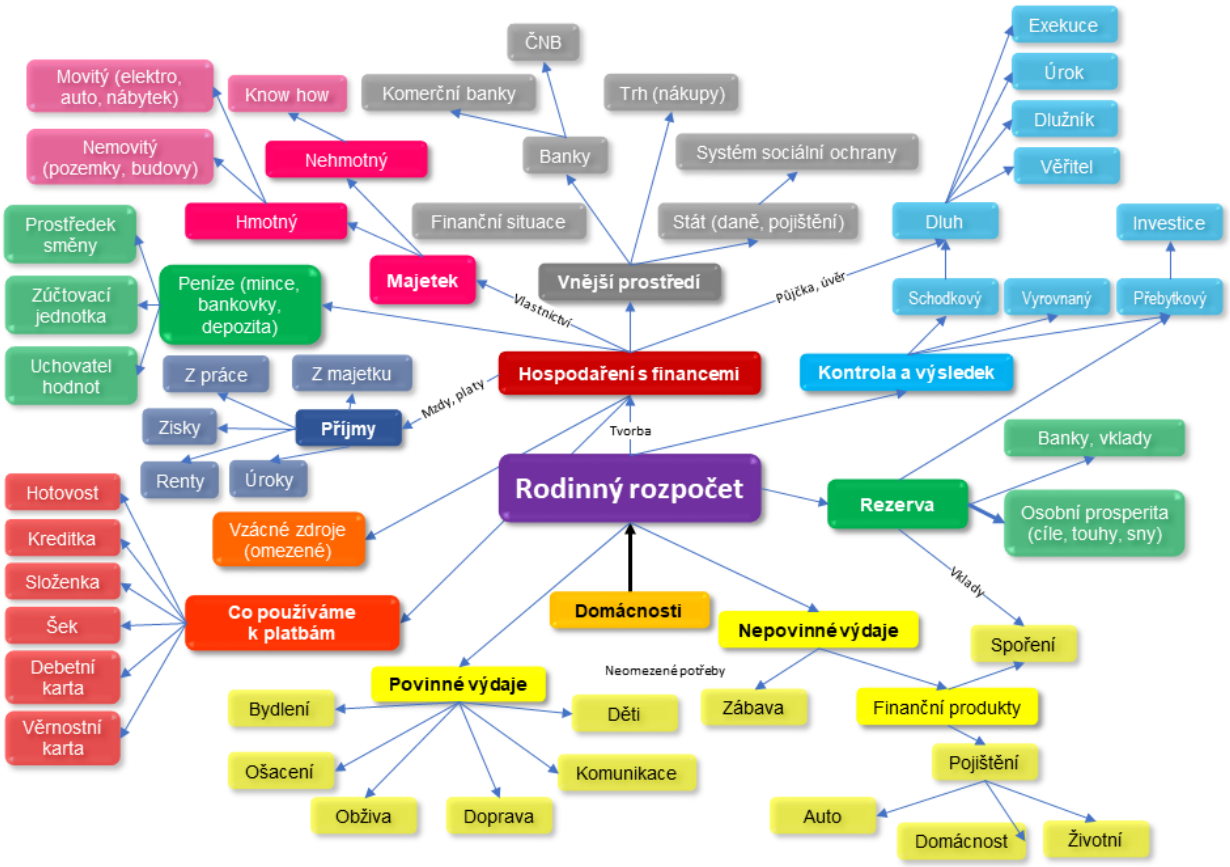

Obrázek č. 2: Zdroj: Ing. Eva Jílková, PhD., MVŠO, Workshop finanční gramotnosti 2019

4. EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části své práce představím cíle výzkumu, charakteristiku výzkumného vzorku a metodu sběru dat. Pomocí analýzy získaných dat ověřím hypotézy stanovené na počátku svého výzkumu.

4.1 Výzkumný cíl

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapování finanční gramotnosti u zvolených respondentů, kteří jsou v procesu insolvence či exekuce, případně u nich toto řízení již proběhlo. Bude zjišťováno, zda existuje vazba mezi zvyšováním finanční gramotnosti a snižováním rizik zadluženosti v průběhu realizace exekucí, insolvencí.

4.2 Popis zvolené výzkumné strategie a techniky sběru dat

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvantitativní přístup. Klasický kvantitativně orientovaný výzkum je založen na pozitivizmu. Jak uvedl F. N. Kerlinger (1972, s. 27): *„Vědecký výzkum je systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy.“*

Vědecký výzkum lze zaměřit na systematickou činnost, při které jsou empirickými metodami zkoumány (testovány, ověřovány, verifikovány) hypotézy o vztazích mezi těmito jevy. (Chráska, 2007)

Kvantitativní přístup využívá metod, které jsou různým způsobem měřitelné, uspořádatelné. Informace jsou získávány kvantifikovatelnou a co nejvíce porovnatelnou podobou. Poté dochází k analýze statistickou metodou a účelem je ověřit platnost zkoumaných fenoménů o vzájemných vztazích k dalším objektům a jejich vlastnostem. (Reichel, 2009)

Jako techniku sběru dat jsem zvolila dotazník s uzavřenými otázkami. Dotazníkové šetření probíhalo v období od prosince 2019 do ledna 2020. Metoda dotazníku byla zvolena pro svoji jednoduchost a časovou nenáročnost ve způsobu komunikace s respondenty. P. Gavora (2000) používá dotazník jako „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí“ Dotazník je souhrn připravených a pečlivě kladených otázek, které jsou vhodně seřazeny,

a respondent používá písemné odpovědi. Pro tento výzkum byl použit strukturovaný dotazník. Otázky v dotazníku lze řadit podle různých kritérií: cíl, pro který je položka určena, forma a obsah požadovaných odpovědí, které jsou zjišťovány.

Kvantitativní výzkum byl realizován formou anonymního dotazníkového šetření v papírové i elektronické podobě. Výhodou elektronické podoby je skutečnost, kdy ve velmi krátkém časovém úseku lze oslovit velký počet respondentů. Pro respondenty byla elektronická podoba dotazníku ve způsobu vyplňování jednoduchá a rovněž časově nenáročná. Dotazník jsem sestavovala samostatně.

Otázky 1 až 3 se týkaly sociodemografických údajů o respondentech. Otázky 4 až 14 byly zaměřené na vědomosti spojené s finanční gramotností. Otázky 15 až 21 se zaměřují na dluhy, exekuce, insolvence a k nim se vztahující problémy.

4.3 Způsob výběru výzkumného vzorku

V rámci svého výzkumného šetření jsem se obrátila na účetní v různých organizacích, které jsem osobně oslovila a požádala je o pomoc při distribuci samotných dotazníků mezi zaměstnance jejich firem.

Spolu se žádostí o vyplnění dotazníku byl respondentům e-mailem odeslán i odkaz na internetovou adresu: **https://forms.gle/Xc42BS8sxgPocJQV9**, na které byl formulář s dotazníkem umístěn. Bylo osloveno celkem 120 zaměstnanců. Na dotazník odpovědělo 98 respondentů, to je návratnost 81,6 %. Odpovědi těchto respondentů byly pro účely této práce považovány za 100 %.

Jediným kritériem mého výzkumného vzorku byla osobní zkušenost s exekučních, případně insolvenčním řízením. Další selekci výzkumného vzorku jsem již nerealizovala. Vedlo mě k tomu přesvědčení, že bude zajímavé a přínosné sledovat, jak se odpovědi liší s ohledem na vzdělání, věk či rodinný stav mých respondentů.

4.4 Rizika a omezení výzkumného šetření

Chci upozornit na možná rizika a omezení v mém výzkumném šetření.

Jedním z rizik je výběr respondentů. Do výzkumného šetření se zapojili respondenti, kteří pracují ve firmách v mém okolí. Jde tedy o respondenty z jednoho kraje, což může být určitým způsobem limitující. Každý kraj má svá specifika, kterým se odlišuje od zbytku republiky. Jde o kulturu, zvyklosti, pracovní možnosti lidí, vzdělanostní potenciál. To vše může mít vliv na odpovědi v mém dotazníku.

Současně je nutné říci, že mnou zjištěné výsledky jsou použitelné pouze pro mou skupinu respondentů a není je možné zobecňovat.

Dalším rizikem jsou citlivé údaje, se kterými se respondenti svěřují. Byť se jednalo o dotazníky anonymní, přece jen mohou některé otázky u respondentů vyvolat domněnku, že určitá odpověď je přijatelnější, než odpověď jiná – byť pravdivá.

Výše uvedené faktory mohly ovlivnit výsledky mého výzkumného šetření.

4.5 Hypotézy průzkumu

Pracovní hypotéza je upřesněním úvodní hypotézy, která vyjadřuje vztahy mezi určitými vlastnostmi (proměnnými) zkoumaných jevů. Musíme si "... *být rozumně jistí, že jsme vybrali alespoň ty nejdůležitější proměnné, které ovlivňují zkoumaný problém, a zároveň se vyhnout sbírání informaci, které nutně nepotřebujeme.*" (Disman, 1993, s. 86)

H1: Lidé bez maturitního vzdělání (méně finančně gramotní) se častěji ocitnou v exekučním či insolvenčním řízení než lidé s minimálně maturitním vzděláním.

H2: Mužů v exekuci je více než žen v exekuci.

H3: Více než 25 % respondentů se po oddlužení opět dostane do dluhové spirály.

H4: Ztráta zaměstnání je nejčastějším důvodem exekuce.

H5: Informace o možnostech řešení situace při zadlužení hledají lidé nejčastěji na internetu.

5. VYHODNOCENÍ VLASTNÍHO VÝZKUMU

V následující části své bakalářské práce předkládám vyhodnocení jednotlivých otázek mého dotazníku, všechny odpovědi přiblížím grafickým zpracováním a krátkým komentářem.

1. Jsem žena – muž (vyber jednu možnost)

Zkoumaný vzorek respondentů byl rozdělen téměř rovnoměrně. Dotazník vyplnilo 98 respondentů – poměrem 58,2 % mužů, což odpovídá počtu 57 respondentů, žen bylo 41,8 %, což odpovídá 41 respondentkám.

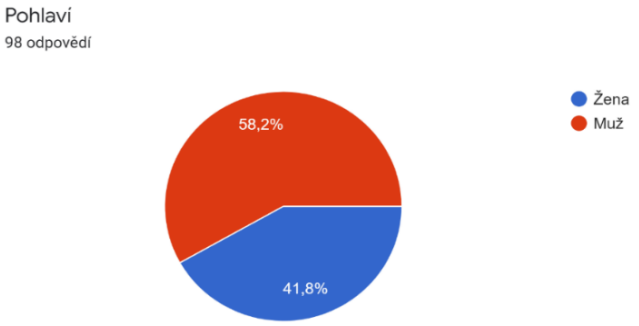

2. Věkové rozpětí (vyber jednu z možností)

Dle přiloženého grafu je patrné, že můj výzkumný vzorek byl věkově velmi rozmanitý. Nechtěla jsem se soustředit pouze na jednu věkovou skupinu, jelikož mi právě heterogenní skupina respondentů přišla zajímavá. Z výsledků je zřejmé, že se exekuce či insolvence týká všech věkových skupin. Věková skupina 31-50 let je v mém výzkumném vzorku zastoupena nejčastěji, konkrétně odpovídá 60,2 %, jde tedy o více než polovinu všech mých respondentů. Další dvě skupiny mají téměř shodné početní zastoupení (necelých 20 %). Zbývající dvě skupiny mají v mém výzkumném vzorku minoritní zastoupení, šlo v podstatě pouze o jedince.

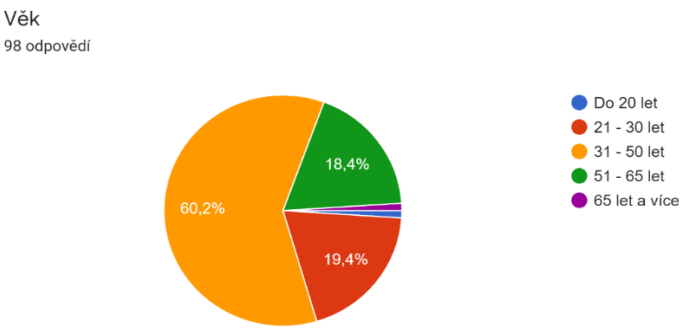

3. Vzdělání respondentů (vyber jednu z možností)

Vzdělanostní rozdíly mezi mými respondenty předkládám v následujícím grafu. Respondentů bez maturitního vzdělání je téměř 70 % - základní vzdělání 19,4 % a středoškolské vzdělání bez maturity 49 %. Třetí, početně však druhá skupina, označuje počet lidí s maturitním vzděláním – konkrétně jde o 26. 5 %. Respondenty s vyšším vzděláním jsou zastoupeni v mém vzorku ve velmi malém množství.

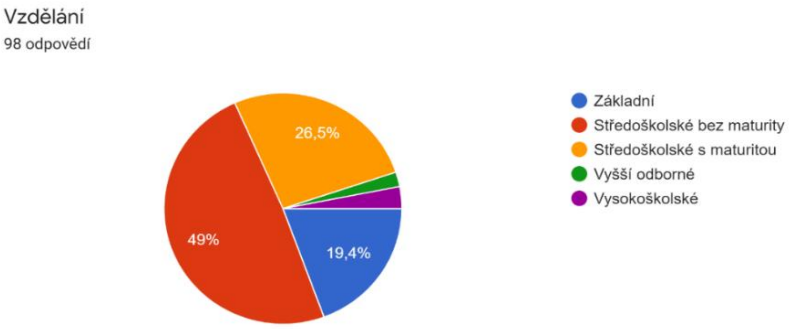

4. Kde jste získali nejvíce informací o financích? (vyberte jednu z možností)

Graf ukazuje na fakt, že nejčastěji získávali informace o financích moji respondenti v rodině (43,9 %) či v médiích (36,7 %). Třetí zastoupenou skupinou jsou respondenti, kteří získali nejvíce informací ve škole – což vnímám překvapivě, pokud se vrátím k věkovému rozložení respondentů – věk do 20.ti let byl zastoupen velmi sporadicky. Další možnosti byly zastoupeny ve velmi malém množství – internet, práce, život, internet, samostudium.

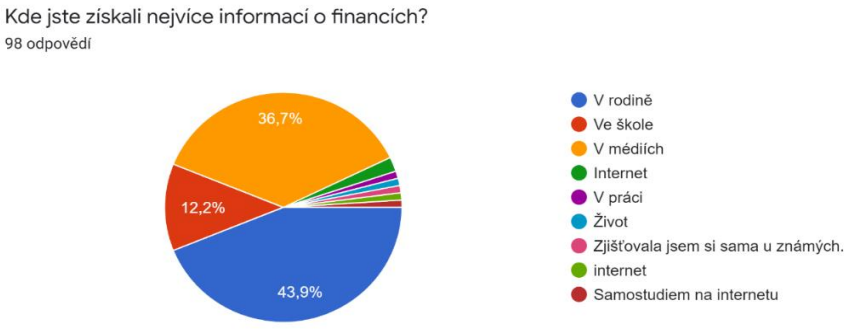

5. Jak dlouho byste byli schopni pokrýt své životné náklady po ztrátě příjmu? (vyberte jednu z možností)

Po ztrátě příjmu, který zajišťuje respondentům schopnost platit svoje závazky a žít v určitém nastaveném standardu, nastává období, kdy lidé žijí z rezerv, které si udělali v době, kdy příjem pravidelně dostávali. Obecně doporučovaná je minimální rezerva na období tří měsíců. Toto doporučení však splňuje v mém výzkumném vzorku pouze minimální počet jedinců. Naopak je alarmující, že 15.3 % respondentů by vyžilo z rezerv pouze týden. Nejčastěji respondenti uváděli, že by zvládli z rezerv využít maximálně měsíc, což je naprosto nedostačující stav. Čtvrtina respondentů by byla schopna platit svoje závazky po dobu 2-3 měsíců.

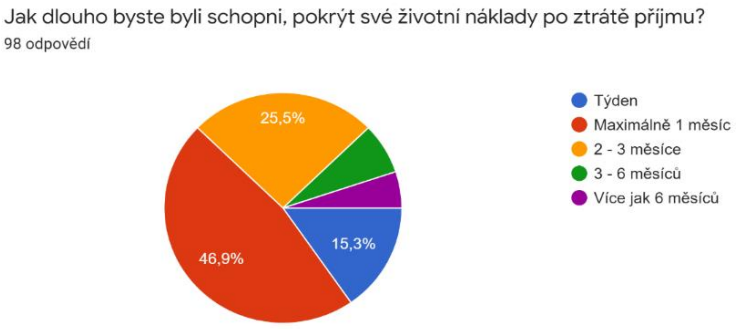

6. Odkládáte si pravidelně část příjmů stranou jako finanční rezervu (vyberte jednu z možností)

Předchozí graf ukazoval dobu, kterou jsou lidé schopni překlenout v období, kdy přijdou o své příjmy. Bylo zjištěno, že velmi malé množství respondentů si tvoří rezervy, které jim pomohou zvládnout období delší, než jsou tři měsíce. Následující graf tak může být odpovědí na to, proč lidé jen velmi těžce zvládnout období bez příjmu. Více než polovina si neodkládá část svých příjmů, aby si potřebné rezervy tvořili. Při ztrátě příjmu tak dochází k situaci, kdy respondenti nemají vytvořené rezervy a přichází k zadlužování.

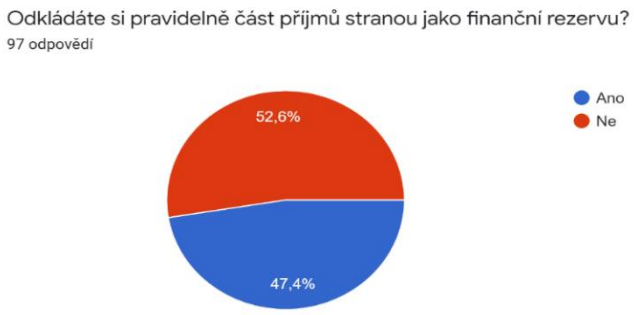

7. Jakým způsobem ukládáte část svých příjmů? (vyberte jednu z možností)

Předchozí graf ukázal na fakt, že lidé tvoří rezervy pouze z jedné poloviny. Zbytek respondentů si peníze neodkládá. Lze se tedy domnívat, že odpovídali podle svých představ o vhodné odpovědi. Dalším důvodem, proč odlišnost odpovědí, může být fakt, že lidé si dají peníze do obálky, což je nejčastější odpověď, ale následně je použijí a rezervy tak reálně nevytváří. Dalšími způsoby ukládání příjmů jsou různé typy spořících účtů.

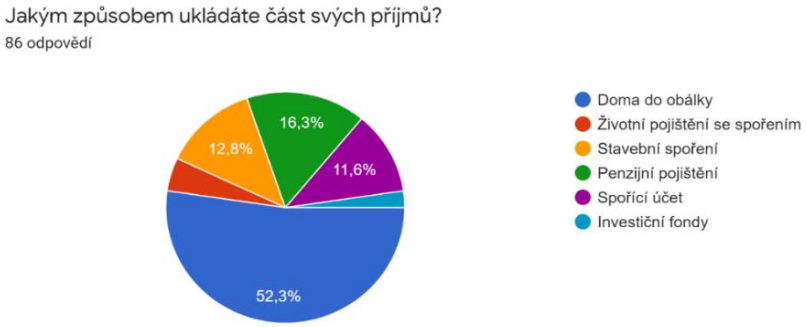

8. Dříve, než si pořídíte určité zboží, zvažujete, zda si to můžete dovolit? (vyberte jednu z možností)

Následující graf ukazuje na fakt, že respondenti přemýšlí o svých financích. Pouze 12 % z mého výzkumného vzorku si před koupí zboží nezváží, zda na danou věc či službu mají. Dalo by se to vnímat jako velmi pozitivní, přesto následná čísla a grafy neukazují na skutečnost, že lidé o svých financích přemýšlí v takové míře.

9. Co uděláte v případě finanční tísně? (vyberte jednu z možností)

V následujícím grafu respondenti odpovídali na otázku, co udělají v případě finanční tísně. Více než polovina respondentů uvedla, že omezí své výdaje, aby finanční tíseň překonala bez zadlužení. Shodná skupina uvedla, že si půjčí peníze, případně vybere úspory. Vzhledem k tomu, že moji respondenti byli nebo ještě jsou v exekuci či insolvenci, je odpověď na další zadlužení velmi alarmující.

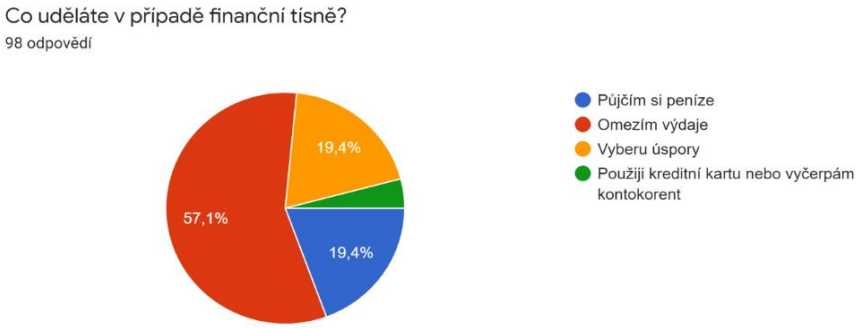

10. Pokud si půjčíte peníze, dokáže si spočítat, jakou částku i s úroky zaplatíte? (vyberte jednu z možností)

Půjčení financí je závazek, který může člověku změnit velmi zásadně budoucnost, což dokládají sami moji respondenti, kteří řeší, případně řešili vlastní exekuci. Spočítat si, kolik jedinec zaplatí, by mělo být součástí finanční gramotnosti. Téměř 40 % jedinců však touto schopností nedisponuje. Půjčí si tak peníze, aniž by tušili, jak vysoká částka bude nutná ke splacení.

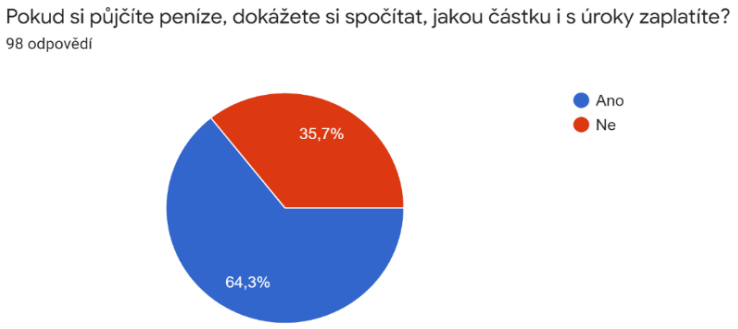

11. Jestliže podepisujete smlouvu, čtete ji celou a pozorně? (vyberte jednu z možností)

Z výsledků je patrné, že 17,5 % jedinců nečte smlouvy, které jsou jim předkládány k podpisu. Další skupinou jsou lidé, kteří smlouvu podepíšou, ale přečtou si ji až doma. Jak následně řeší situace, kdy je ve smlouvě něco, s čím nesouhlasí, by bylo na další zkoumání, případně doplňující otázky. Více než polovina respondentů si smlouvu přečtou před samotným podpisem. Je otázkou, nakolik rozumí všemu, co smlouvy o finančních službách obsahují.

12. Sestavujete si finanční rozpočet domácnosti? (vyberte jednu z možností)

Plánování finančního rozpočtu domácnosti by mělo být jedním ze základních konceptů finanční gramotnosti. Dokázat si spočítat, kolik nás domácnost stojí a jaké jsou příjmy a výdaje rodinného rozpočtu, by mělo být součástí fungování rodinného hospodaření. Z grafu však vyplývá, že 62 % jedinců si finanční rozpočet domácnosti netvoří. Nejsou tak schopni docílit zdravého hospodaření, kdy výdaje nepřevyšují příjmy. V takové situaci totiž dochází k zadlužování, které může mít negativní dopady na celkový život jedince a rodiny.

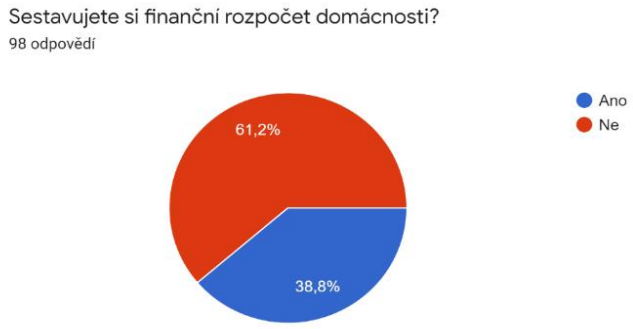

13. Víte, co je roční procentuální sazba nákladů za úvěr? (vyberte jednu z možností)

Finanční služby jsou poměrně lehce dostupné většině jedinců, ať už jde o bankovní či nebankovní sektor. Není tak velký problém, půjčit si finanční částku, kterou potřebujeme k uspokojení svých požadavků či potřeb. Součástí finanční nabídky je spousta odborných výrazů, které mohou být matoucí, především pro jedince, kteří se ve finančních službách neorientují příliš dobře. Více než polovina – konkrétně 57,2 % jedinců odpovědělo, že neví, co znamená termín *procentuální sazba nákladů na úvěr*, který se objevuje standardně ve smlouvách o finančních půjčkách. S tím souvisí také odpovědi na otázku č. **14 – Zda si lidé umí spočítat, kolik vlastně zaplatí bance za půjčku, na podkladě RPSN?** I zde se objevuje většina negativních odpovědí. Pouze necelých 23 % si dovede konečnou částku spočítat. Zbytek ji nedokáže spočítat, případně ani netuší, co zkratka RPSN (roční procentní sazba nákladů) znamená.

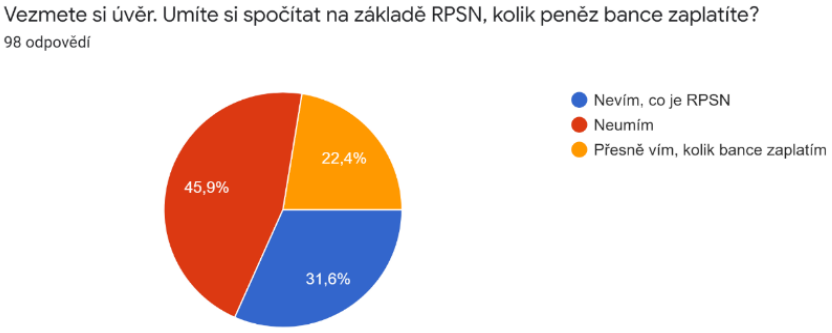

15. Máte v současné době nějaké dluhy? Pokud ano, v jaké výši?

Pouze 21,4 % respondentů nemá žádné dluhy. Na druhé straně téměř 30 % respondentů má dluhy na 250 tisíc.

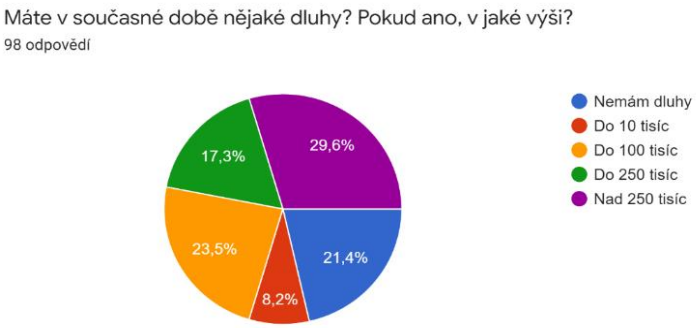

16. Na co byly půjčené peníze použity? (vyberte jednu z možností)

Nejvyšší podíl respondentů (35,4 %) použil půjčené peníze na umoření jiné půjčky, což je jeden z důvodů dluhové spirály. Půjčovat si peníze, abych uhradil již vzniklé závazky, nevede ke zmenšování zadlužování, je tomu právě naopak. Dalším důvodem bylo investování peněz do bydlení, vybavení domácnosti, automobil.

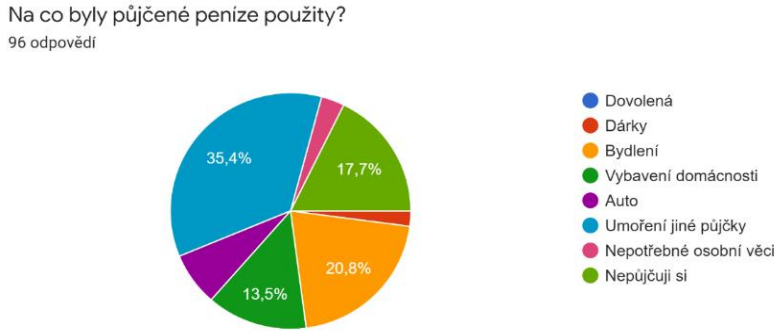

17. Jaká situace Vás dostala do exekuce či insolvence? (vyberte jednu možnost, u možností jiné … popište jaké)

Následující graf a odpovědi v něm by se daly rozčlenit na dvě skupiny. Jednak jde o situace, které respondent nemohl svým jednáním příliš ovlivnit – ztráta zaměstnání (13, 4 %), zdravotní problémy, ztráta bydlení. Druhou skupinu tvoří situace, kdy se respondent rozhodl řešit svoji situaci a jeho volba nebyla v důsledku dobrým řešením – špatná půjčka, vlastní přičinění, krytí půjčky půjčkou.

Respondenti měli také možnost zvolit variantu jiné, kde jsou uvedeny následující situace – rozvod, podnikání, dluhy za rodinného příslušníka, blbost.

18. Informace o možnostech řešení exekuce, insolvence jste hledali …. (zvolte všechny platné možnosti)

Lidé nejčastěji hledali informace na internetu, případně od kamarádů a známých. Kontaktování exekutora, insolvenčního správce či návštěva dluhové poradny se ve výběru řadí až na další příčky. Přitom by se dalo předpokládat, že právě tam se jim dostane opravdu fundované rady. Téměř 10 % respondentů žádné rady nehledali a nastalou situaci nechali plynout bez snahy o její řešení.

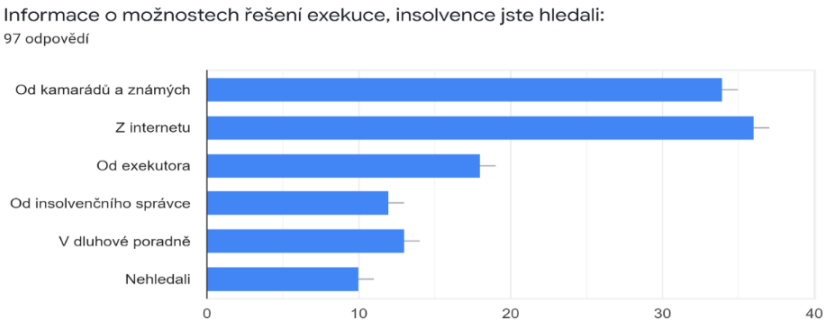

19. Získali jste během Vašeho exekučního nebo insolvenčního řízení nějaké, pro Vás užitečné rady? (vyberte jednu možnost, vyberete-li možnost „jiné“ …, napište kde)

Následující graf vlastně jen potvrzuje analýzu odpovědí v předchozí otázce. Rady, které považovali respondenti za užitečné, získali nejčastěji z internetu (23,7 %), následovala doporučení přátel (22,7 %), na třetím místě se objevily informace získané z dluhových poraden (16,5 %). Současně necelých 16 % uvedlo, že potřebné informace nikde nezískali. Je otázkou, zda se obrátili na více míst nebo zkusili pouze jednu variantu a po neúspěchu další informace již nehledali.

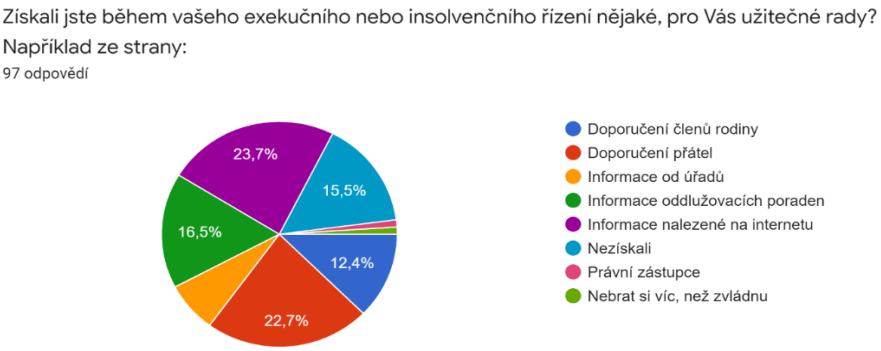

20. Co děláte pro to, abyste předešli opětovnému zadlužení? (vyberte jednu možnost, vyberete-li možnost „jiné“ …. napište, co)

Dvě poměrně shodné skupiny 30 % respondentů uvedlo, že pro eliminaci dalšího zadlužení jednak využívají informace získané během exekučního řízení (viz předchozí graf), případně více šetří a využívají vlastní zdroje pro uspokojení svých potřeb. Dále se objevila odpověď na využívání finančního poradce nebo více zdrojů příjmů. Až 13,3 % odpovědělo, že pro fakt, aby u nich nedošlo k opětovnému zadlužení, nedělá nic. Je tedy otázkou, zda budou schopni po procesu oddlužení zůstat již bez dluhů a nespadnou do současné dluhové pasti znovu.

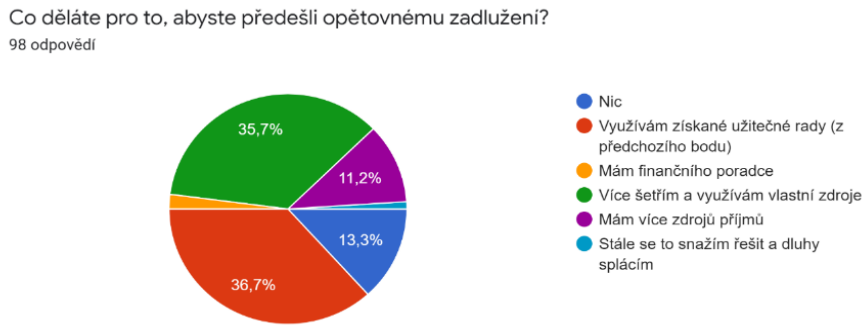

21. Po skončení prvního exekučního nebo insolvenčního řízení jsem: …. (vyberte jednu z možností)

Více než polovina respondentů je stále v procesu oddlužení, které je v různých fázích. Téměř 40 % respondentů je již bez dluhů, exekuční či insolvenční řízení bylo skončeno. Mezi respondenty je však opět skupina 7,1 %, která je znovu zadlužená. Proces oddlužení je tedy pro mnohé z nich možnost, jak se zbavit dluhů, aniž by změnili svůj dosavadní způsob finančního uvažování.

6. INTRPRETACE DAT

Na začátku svého výzkumného šetření jsem pracovala s následujícími hypotézami:

H1: Lidé bez maturitního vzdělání (méně finančně gramotní) se častěji ocitnou v exekučním či insolvenčním řízení než lidé s minimálně maturitním vzděláním.

H2: Mužů v exekuci je více než žen v exekuci.

H3: Více než 25 % respondentů se po oddlužení opět dostane do dluhové spirály.

H4: Ztráta zaměstnání je nejčastějším důvodem exekuce.

H5: Informace o možnostech řešení situace při zadlužení hledají lidé nejčastěji na internetu.

Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že exekuční či insolvenční řízení se týká až 70 % mnou dotázaných respondentů bez maturitního vzdělání, hypotéza H1 se tedy potvrdila. Lidé s nižším vzděláním (méně finančně gramotní) lze tedy považovat z hlediska ohrožení exekucí jako skupinu, na kterou by měla být výrazněji cílena vzdělanost ve finanční oblasti.

Hypotéza H2 tvrdila, že v exekuci se častěji ocitnou muži než ženy. V mém výzkumném vzorku byla skupina mužů o 17 % větší, než skupina žen. Dotazníky byly distribuovány do firem, kde pracují muži i ženy v podobném zastoupení, tím by se měla eliminovat určitá nerovnoměrnost mezi respondenty. Považuji tedy můj výzkumný vzorek za genderově vyvážený.

Hypotéza H3 říká, že se lidé ve více než 25 % po skončení exekučního řízení opětovně dostává do dluhové spirály. V mém výzkumném vzorku mělo téměř 44 % respondentů již exekuční řízení za sebou, z toho 7 % má znovu dluhy. Jde tedy o menší skupinu, než předpokládala hypotéza H3.

Ztráta zaměstnání jako nejčastější důvod exekučního či insolvenčního řízení. Toto tvrzení předkládá hypotéza H4. Pokud se vrátím k odpovědím, které jsem získala ve svém výzkumném šetření, potom ztráta zaměstnání se objevuje mezi důvody zadlužení až na třetím místě, za vlastním přičiněním a nevyhovují finanční situací. Nelze tedy hypotézu potvrdit.

Hypotéza H5 předpokládala, že při finančních problémech hledají lidé nejčastěji informace na internetu. Tuto domněnku potvrzuje i výsledek výzkumného šetření. Z dotazníků je patrné, že až 37 % respondentů hledalo informace na internetu v případě, kdy u nich došlo k finančním

problémům. Případná vyšší míra finanční gramotnosti by je měla nasměřovat spíše k pomoci u ekonomických nebo poradenských institucí.

Vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku vypadá následujícím způsobem:

Otázky 1 až 3 se týkaly sociodemografických údajů o respondentech. Do výzkumného vzorku bylo zařazeno 41,8 % žen a 58,2 % mužů, což odpovídá počtu 41 žen a 57 mužů. Věkově šlo o heterogenní skupinu – největší zastoupení měla skupina 31–50 let, okrajovou skupinou byli respondenti do 20.ti let a nad 65 let – každá skupina měla jednoho člena. Z pohledu nejvyššího dosaženého vzdělání byli mezi respondenty jedinci od základního po vysokoškolské vzdělání. Z výše uvedeného je patrné, že můj výzkumný vzorek obsahoval různorodé jedince, kteří se vyskytují napříč populací. Bylo mým záměrem nezacílit svůj výzkum na určitou skupinu, ale umožnit všem věkovým i vzdělanostním skupinám, aby se mohli výzkumu zúčastnit. Samotné výsledky jsou poté různorodé a obsahově rozmanité.

Otázky 4 až 14 se zaměřovaly na obecné znalosti z oblasti financí – na schopnost tvořit si rezervy, přemýšlet o svých finančních možnostech, orientovat se v bankovních službách a nabídkách. Tvořit si rezervy pro období finančních problémů je základním kamenem finanční gramotnosti, která by měla být součástí obecné vzdělanosti – téměř polovina všech mých respondentů však do dotazníku uvedla, že při ztrátě příjmu pokryjí své životní náklady pouze do období jednoho měsíce, 15 % dokonce zmiňuje, že vydrží se svojí rezervou pouze týden. Více než šest měsíců zvládne při ztrátě příjmu vyžít pouze 5 % respondentů. U otázky na způsob spoření je v dnešní době digitálních technologií určitým překvapivým zjištěním informace, že větší polovina respondentů spoří doma do obálky. Druhá polovina respondentů využívá pro spoření různé typy spoření či pojištění (penzijní, stavební, spořící účty, životní pojištění). U nabídek bankovních či nebankovních společností se objevují pojmy, které jsou součástí finančního sektoru. Pro jedince mimo tento sektor, mohou být určitá sdělení ve smlouvách matoucí či nesrozumitelná. Toto tvrzení dokládá odpověď na otázku č. 14 - Zda si lidé umí spočítat, kolik vlastně zaplatí bance za půjčku, na podkladě RPSN? Konečnou částku k zaplacení si je schopno spočítat pouze 22 %, zbytek respondentů si není schopno spočítat kolik ve finále zaplatí, popřípadě netuší, co zkratka RPSN vlastně znamená. Podepíší tedy smlouvu o půjčce, aniž by byli schopni domyslet důsledky a spočítat si konečnou částku.

Otázky 15 až 21 se zaměřují na samotné dluhy respondentů, na proces exekučního či insolvenčního řízení, na poznatky do budoucna. Respondenti, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření, jsou v procesu oddlužování, případně mají tento proces za sebou. V otázce na samotný důvod zadlužení, které je následně zavedlo k exekuci, byl nejčastějším důvodem půjčky umoření jiné půjčky, kterou nedokázali respondenti splácet – tuto variantu odpovědi zvolilo 35 % respondentů. Snažit se snížit dluh další půjčkou je jedním z velmi častých důvodů narůstajícího zadlužení. Pokud respondent nedokáže splácet stávající dluhy, těžce se hledá pohnutka, která dlužníka vede k tomu, že nyní svoji novou půjčku již splatí bez problémů. Mezi další důvody, které byly uvedeny jako častější, řadíme například půjčky na bydlení či vybavení domácnosti. Neschopnost platit závazky pak přechází do fáze uvalení exekuce, která sebou nese spoustu nových situací. Informace, které by respondentům pomohly v řešení exekuce, tak hledali na různých místech. Nejčastějším zdrojem informací byl internet (37 %) následovaný informacemi od kamarádů a známých (35 %). Na samotného exekutora se obrátila s dotazem pouze 18 % respondentů, dluhovou poradnu či insolvenčního správce oslovila ještě menší část zadlužených respondentů. Žádnou informaci nehledalo 10 % respondentů – u těchto předpokládám, že situaci nechali být a čekali na kroky, které provede sám exekutor. Ať už se jedná o jedince v procesu oddlužení nebo ty, kteří mají již exekuční proces za sebou, dotaz na prevenci v dalším zadlužení byl jistě na místě. Nejčastěji respondenti využívají již získané rady z předchozího procesu oddlužení (37 %), dále se objevovala často odpověď, že více šetří a využívají vlastní zdroje (35 %), 13 % respondentů však uvedlo, že jako prevenci dalšího zadlužení nedělají nic – v budoucnosti se tak může stát, že se opět dostanou do dluhové pasti. Z respondentů, kteří již procesem oddlužení prošli (36 %), je 7 % opět zadlužených. Nabízí se tedy otázka, zda proces oddlužení nemá nabídnout kromě zbavení samotných dluhů i něco navíc – rozšíření finanční gramotnosti lidí v exekučním či insolvenčním řízení, určitý monitoring jejich dalšího působení ve finanční oblasti.

Diskuse

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala dluhové problematice u jedinců v aktivním ekonomickém věku. Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo ověřit předem stanovené hypotézy – *Lidé bez maturitního vzdělání se častěji ocitnou v exekučním či insolvenčním řízení než lidé s minimálně maturitním vzděláním, Mužů v exekuci je více než žen v exekuci, Více než 25 % respondentů se po oddlužení opět dostane do dluhové spirály, Ztráta zaměstnání je nejčastějším důvodem exekuce, Informace o možnostech řešení situace při zadlužení hledají lidé nejčastěji na internetu.*

Pro samotné výzkumné šetření jsem zvolila formu dotazníku, který je ekonomicky poměrně nenáročný a během krátkého časového úseku můžeme získat velké množství dat pro následnou analýzu. Na určitá rizika mého výzkumu jsem upozornila na začátku empirické části bakalářské práce. Samotný výzkum otevřel spoustu otázek, na které by se dalo zaměřit v příští práci a přináší tak sebou podněty k dalšímu zkoumání.

Příčiny, díky kterým se člověk dostane do exekuce či insolvence, jsou různorodé a stejné zjištění jsem vnímala i při analýze získaných dat. Půjčky na služby či produkty, které si člověk přeje, přesto si je nemůže ze svých příjmů dovolit, jsou velmi časté a z pohledů odborníků velmi nebezpečné a ukazují na nízkou finanční gramotnost. I u mých respondentů se objevily mezi příčinami vzniku dluhu dárky, dovolená, auto. Nejpočetnější odpovědí však bylo umoření další půjčky, což bývá přímá cesta k předlužení. Pokud dlužník nedokáže splácet současné dluhy, je velmi nepravděpodobné, že se mu to povede u dluhů nových a častěji ještě vyšších.

Při předlužení se člověk dostává do situace, kdy není schopný hradit svoje závazky a ocitá se v dluhové spirále. Důvodem, proč se nedaří splácet dluhy, mohou být například okolnosti, které nelze dopředu předvídat, současně je nutné s nimi počítat. Mezi nejčastější patří nemoc či ztráta zaměstnání. Některé úvěry je možné pojistit proti neschopnosti splácet, finanční odborníci ovšem upozorňují na skutečnost, že tato možnost není příliš často využívaná. Současně je mezi mými respondenty velká skupina těch, kteří se do dluhových problémů a následné exekuce dostali, jak sami přiznávají, vlastním přičiněním. Jsou to především okolnosti, kdy si brali lidé více půjček či si narůstající problémy nepřipouštěli a odmítali je řešit. Právě tato liknavost je ten nehorší způsob, jak řešit narůstající dluhy. Dluhy nezmizí, naopak nezájem o řešení vede přímo k zahájení exekučního řízení.

Samotná exekuce nebo vyhlášení insolvenčního řízení není konec všech problémů, naopak tady stojí dlužník na samém začátku změn v životě. V teoretické části jsem popsala způsob, jakým exekuce či insolvence probíhá, jak je legislativně ukotvena a co vlastně vyhlášení exekuce či

insolvence znamená pro dlužníka a jeho rodinu. V konečném důsledku jde o to, aby se věřitelé domohli svých finančních prostředků, které půjčili dlužníkovi. Právě zde vidím ten největší problém či nedostatek tohoto řízení. Dlužníkovi se sice strhává určitá finanční částka či přijde o svůj majetek, věřitel má šanci na vrácení svých vkladů a tím je naplněn obsah toho, co má exekuční či insolvenční řízení splnit. Otázkou je, zda je to dostačující, zda by nemělo být cílem tohoto řízení i něco navíc, určitá přidaná hodnota. Časem se dlužník zbaví svých závazků, ale nijak se nezvýší jeho finanční gramotnost. Určitým řešením by byla povinnost dlužníka absolvovat v průběhu oddlužování například kurz finanční gramotnosti, kde by se mu dostalo odborných rad ve finanční oblasti. Po skončení exekuce si tak může dlužník zajít opětovně pro půjčku a vše se rozběhne nanovo. Nyní by se měla tedy projevit snaha státu o řešení dluhové problematiky, která je v současné době spíše kosmetická, aniž by se dostávala pod povrch samotného problému.

Závěr

Svoji bakalářskou práci jsem věnovala tématu dluhové problematiky u ekonomicky aktivních jedinců. Cílem výzkumu bylo zjistit důvody, které vedly k zadlužení, ze kterého nebylo jiné řešení než exekuční, případně insolvenční řízení. Každý z mých respondentů odpovídal v dotazníku na řadu otázek, které ho vedly jeho životním, dluhovým příběhem. I když má každý z respondentů svoje důvody, proč se zadlužil, stejně tak byly u různých lidí různé příčiny, proč u nich došlo až k exekuci či insolvenci, určité spojité body celého příběhu se objevovaly. Je tak zřejmé, že dluhová problematika je v mnohém rozdílná, přesto podobná. Co dokazuje nepříliš velkou finanční gramotnost v dotazovaném vzorku je překvapivým faktem, že více než polovina jedinců odpověděla, že neví, co znamená termín *procentuální sazba nákladů na úvěr,* který se objevuje standardně ve smlouvách o finančních půjčkách. V následujících otázkách byli dotázání, zda si umí spočítat, kolik zaplatí za půjčku, na základě RPSN. Pouze necelá čtvrtina si dovede konečnou částku spočítat a zbytek ani netuší, co zkratka RPSN znamená.

V teoretické části své bakalářské práce jsem vysvětlila základní pojmy, se kterými posléze pracuji v empirické části. Jednak je to pojem příjmové nerovnosti a příjmové chudoby, která vede lidi k nespokojenosti a první myšlence na možnosti přilepšit si půjčkou. Představila jsem příjmové skupiny, které jsou ohroženy příjmovou chudobou ve vyšší míře než skupiny další. Dále odhaluji důvody, které vedou k využití finančních služeb, možnostech poradenství při nástupu finančních problémů, exekuční a insolvenční řízení. Poslední kapitola je věnována pojmu finanční gramotnosti, u které vzniká mnohdy dojem, že jde o pojem spíše abstraktní. O finanční gramotnosti se mluví, každý by ji měl mít – co přesně však obnáší, kde se ji naučit, jak s ní pracovat – to vše jsou otázky, které napadají všechny, kteří se s tímto pojmem seznámí. Téměř 15 % dotázaných odpovědělo, že proto, aby u nich nedošlo k opětovnému zadlužení, nedělají nic. Je tedy otázkou, zda budou schopni žít bez dluhů a nespadnou znovu do dluhové pasti. Alarmující data prokázala, že mezi respondenty je stále skupina více než 7 % dotázaných, kteří se i po ukončeném insolvenčním nebo exekučním řízení znovu zadlužili. Nebyli ochotni změnit způsob finančního uvažování, čímž prokázali v této oblasti velmi nízkou gramotnost. Toto se jeví jako negativní dopad na ekonomické a sociální chování jednotlivců.

Empirická část bakalářské práce se věnovala samotnému průzkumu mezi těmi, kteří se ocitli v dluhové pasti a svoje problémy museli řešit exekucí či insolvencí. Pomocí dotazníků jsem zmapovala, jaké byly důvody, proč lidé sáhli k půjčkám, jakým způsobem se orientují

v problematice finančních služeb, co bylo příčinou zahájení exekučního nebo insolvenčního řešení, kde hledali pomoc při řešení nastalé nepříznivé situace. Exekuční či insolvenční řízení ovlivní život dlužníka i celé jeho rodiny, proto by mělo být zvolení finanční půjčky řešením, které nastupuje po důkladném zhodnocení rodinného rozpočtu a finančních možností. Jsou situace, které člověk dopředu neočekává, jsou pro něj překvapením a mnohdy otočí celý jeho život. V současné době nejen České republika, ale celý svět bojuje s jednou takovou nepředvídatelnou situací, která bortí lidem vše, co doposud pokládali za jistotu. Mohou se objevit a již se objevují určité známky blížící se krize, proto je nutné, aby vláda podala pomocnou ruku všem, kteří se dostanou do existenčních problémů a uchránila je tak před zničující exekucí či insolvencí. Své místo zde má více než kdy jindy odborná sociální práce s jednotlivci a rodinami k eliminaci negativních společenských, ekonomických i psychických a zdravotních problémů. Je to mé zbožné přání, aby se stát v této oblasti více angažoval a vytvořil fungující systém sociální práce, aby k těmto negativním vlivům docházelo v budoucnosti v co nejmenší míře.

Seznam zdrojů

Biografické zdroje

ATKINSON, A. B. *Ekonomika nerovnosti*. V Brně: BizBooks, 2016. ISBN 978-80-265-0508-2.

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-822-9.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GOJOVÁ, Alice, Vendula GOJOVÁ a Marie ŠPILÁČKOVÁ, ed. *O způsobech zvládání chudoby z perspektivy rodin – podněty pro sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-492-4.

HLAVAČKA, Milan a Pavel CIBULKA. *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*. Praha: Historický ústav, 2013. ISBN 978-80-7286-225-2.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

JANDA, Josef. *Jak žít šťastně na dluh*. Praha: Grada, 2013. Finance pro každého. ISBN 978-80-247-4833-7.

JEŽEK, Martin. *Jak vyzrát na exekuce*. Brno: BizBooks, 2013. ISBN 978-80-265-0070-4.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-031-5.

KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-059-9.

KERLINGER, Fred N. Základy výzkumu chování: pedagogický a psychologický výzkum. Praha: Academia, 1972.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997-. ISBN 978-80-7478-921-2.

MAREK, L. (2010). Analýza vývoje mezd v ČR v letech 1995–2008. Politická ekonomie 58 (2): 186–206.

MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOUARD. *Přehled sociologie*. Přeložil Kateřina DOHNALOVÁ. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-976-3.

NAVRÁTILOVÁ, Petra, Michal JIŘÍČEK a Jaroslav ZLÁMAL. Finanční gramotnost: učebnice žáka. Aktualizované 3. vydání. Prostějov: Computer Media, 2016. ISBN 978-80-7402-256-2.

REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

TEPLÝ, Petr. *Navigátor bezpečného úvěru*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2287-3.

TYL, Tomáš. 10 způsobů, jak se (ne)nechat připravit o peníze. Praha: Grada, 2013. Osobní a rodinné finance. ISBN 978-80-247-4467-4.

Internetové zdroje

Příjmová nerovnost v České republice | Statistika&My – měsíčník Českého statistického úřadu. *Statistika&My – měsíčník Českého statistického úřadu* [online]. Copyright © [cit. 12.03.2020]. Dostupné z: https://www.statistikaamy.cz/2016/08/prijmova-nerovnost-v-ceske-republice/

Průvodce – MPSV Portál [online]. Copyright © [cit. 23.03.2020]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf/bdaa475d-fd85-25d7-868e-c277575081e1

VÚPSV, v. v. i. – Web Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. [online]. Copyright © [cit. 12.01.2020]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_389.pdf

Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Copyright © [cit. 04.02.2020]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/125571069/16002120mc.pdf/928a9d22-e11d-4fa1-82c4-06ef6354e1c2?version=1.0

Klingerová, P. 2010. „Partnerství neziskových organizací NAPSI spolu! proti chudobě". Časopis Sociální práce/Sociálna práce 10 (1): 25-27, [online] [cit. 14.03.2020]. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/spsp_1_2010-140219132413.pdf

Občanská poradna Plzeň, o.s. [online]. Copyright © [cit. 04.04.2020]. Dostupné z: http://www.opplzen.cz/download/Dluhov%C3%A1_problematika_nov%C3%A1.pdf

International GatewayforFinancialEducation - OrganisationforEconomic Co-operation and Development. *OECD.org - OECD* [online]. Copyright © OECD. All rightsreserved [cit. 01.04.2020]. Dostupné z: https://www.oecd.org/financial/education/oecd-international-network-on-financial-education.htm

Předlužení – otázky a odpovědi | Předlužení | Evropský rok boje proti chudobě. *Evropský rok boje proti chudobě* [online]. Copyright © [cit. 15.03.2020]. Dostupné z: http://ey2010.mpsv.cz/predluzeni/predluzeni-otazky-a-odpovedi/

Ševčíková, T. 2019. „Sociální práce s dlužníky – specifika práce dluhového poradce". Sociální práce a sociální poradenství (7): 39-46, [online] [cit. 14.02.2020]. Dostupné z: http://www.budmeprofi.cz/wp-content/uploads/2019/12/sesit_socialni_prace_7_final.pdf

Člověk v tísni. Dluhy. [online]. © Člověk v tísni o.p.s. [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/socialni-prace-v-cr/dluhove-poradenstvi

Obchod s dluhy [online]. Praha: Rada pro výzkum, vývoj a inovace, ©2015 [cit. 02.03.2020]. Dostupné z: https://www.obchodsdluhy.cz/slovnik/insolvencni-rizeni.htm

ConsumerDebtStatistics: Definition, Causes, Impact. TheBalance - Make Money Personal [online].© 2020. [cit. 23.03.2020]. Dostupné z: https://www.thebalance.com/consumer-debt-statistics-causes-and-impact-3305704

Národní ústav odborného vzdělávání [online]. Copyright ©. [cit. 03.04.2020]. Dostupné z: http://www.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf?fbclid=IwAR0yRm9TDpBfLFYgo5eyZb8zFLdbYtmey0Hr8lBctrgN3WALx9ttgZZ4DnU

Česká bankovní asociace. *Finanční gramotnost Čechů 2019*. [online]. © 2020. [cit. 17.02.2020]. Dostupnéz: https://cbaonline.cz/financni-gramotnost-cechu-2019

Policies to reduceinequality | Economics Online | Economics Online. *Economics Online* | *Economics Online* [online]. Copyright © 2020 All RightsReserved [cit. 08.04.2020]. Dostupné z: https://www.economicsonline.co.uk/Managing_the_economy/Policies_to_reduce_inequality_and_poverty.html

Dotazník

Žádám Vás o vyplnění tohoto dotazníku a předem Vám děkuji za Váš čas, který mi tím věnujete. Dotazník je zcela anonymní. Moc si toho vážím.

1. Pohlaví

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Žena
- ◯ Muž

2. Věk

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Do 20 let
- ◯ 21 - 30 let
- ◯ 31 - 50 let
- ◯ 51 - 65 let
- ◯ 65 let a více

3. Vzdělání

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Základní
- ◯ Středoškolské bez maturity
- ◯ Středoškolské s maturitou
- ◯ Vyšší odborné
- ◯ Vysokoškolské

4. Kde jste získali nejvíce informací o financích?

Vyberete-li možnost "Jiné...", napište, kde.

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ V rodině
- ◯ Ve škole
- ◯ V médiích
- ◯ Jiné: _____

5. Jak dlouho byste byli schopni, pokrýt své životní náklady po ztrátě příjmu?

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Týden
- ◯ Maximálně 1 měsíc
- ◯ 2 - 3 měsíce
- ◯ 3 - 6 měsíců
- ◯ Více jak 6 měsíců

6. Odkládáte si pravidelně část příjmů stranou jako finanční rezervu?

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Ano
- ◯ Ne

7. Jakým způsobem ukládáte část svých příjmů?

Označte jen jednu elipsu.

- Doma do obálky
- Životní pojištění se spořením
- Stavební spoření
- Penzijní pojištění
- Spořící účet
- Investiční fondy

8. Dříve než si pořídíte určité zboží, zvažujete, zda si to můžete dovolit?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

9. Co uděláte v případě finanční tísně?

Označte jen jednu elipsu.

- Půjčím si peníze
- Omezím výdaje
- Vyberu úspory
- Použiji kreditní kartu nebo vyčerpám kontokorent

10. Pokud si půjčíte peníze, dokážete si spočítat, jakou částku i s úroky zaplatíte?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

11. Jestliže podepisujete smlouvu, čtete ji celou a pozorně?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano při podpisu
- Ano až doma
- Nečtu

12. Sestavujete si finanční rozpočet domácnosti?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

13. Víte, co je roční procentuální sazba nákladů za úvěr?

Označte jen jednu elipsu.

- Ano
- Ne

14. Vezmete si úvěr. Umíte si spočítat na základě RPSN, kolik peněz bance zaplatíte?

Označte jen jednu elipsu.

- Nevím, co je RPSN
- Neumím
- Přesně vím, kolik bance zaplatím

15. Máte v současné době nějaké dluhy? Pokud ano, v jaké výši?

Označte jen jednu elipsu.

- Nemám dluhy
- Do 10 tisíc
- Do 100 tisíc
- Do 250 tisíc
- Nad 250 tisíc

16. Na co byly půjčené peníze použity?

Označte jen jednu elipsu.

- Dovolená
- Dárky
- Bydlení
- Vybavení domácnosti
- Auto
- Umoření jiné půjčky
- Nepotřebné osobní věci
- Nepůjčuji si

17. Jaká situace Vás dostala do exekuce, či insolvence?

Vyberete-li možnost "Jiné...", popište jaké.

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Ztráta zaměstnání
- ◯ Zdravotní problémy
- ◯ Ztráta bydlení
- ◯ Nevyhovující finanční situace
- ◯ Špatná půjčka
- ◯ Vlastní přičinění
- ◯ Krytí půjčky půjčkou
- ◯ Jiné: _____

18. Informace o možnostech řešení exekuce, insolvence jste hledali:

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ☐ Od kamarádů a známých
- ☐ Z internetu
- ☐ Od exekutora
- ☐ Od insolvenčního správce
- ☐ V dluhové poradně
- ☐ Nehledali

19. Získali jste během vašeho exekučního nebo insolvenčního řízení nějaké, pro Vás užitečné rady? Například ze strany:

Vyberete-li možnost "Jiné...", napište, kde.

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Doporučení členů rodiny
- ◯ Doporučení přátel
- ◯ Informace od úřadů
- ◯ Informace oddlužovacích poraden
- ◯ Informace nalezené na internetu
- ◯ Nezískali
- ◯ Jiné: _____

20. Co děláte pro to, abyste předešli opětovnému zadlužení?

Vyberete-li možnost "Jiné...", napište, co.

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Nic
- ◯ Využívám získané užitečné rady (z předchozího bodu)
- ◯ Mám finančního poradce
- ◯ Více šetřím a využívám vlastní zdroje
- ◯ Mám více zdrojů příjmů
- ◯ Jiné: _____

21. Po skončení prvního exekučního nebo insolvenčního řízení jsem:

Označte jen jednu elipsu.

- ◯ Bez dluhů
- ◯ Ještě řízení neskončilo
- ◯ Mám opět dluhy